

KUDOTUT

Pro gradututkielma

Piritta Mettovaara

Taiteiden tiedekunta

Sisustus- ja tekstiilimuotoilu

Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: Kudotut – vienankarjalaiset kudotut tekstiilit taiteellisen työskentelyn innoittajana

Tekijä: Piritta Mettovaara

Koulutusohjelma/oppiaine: Sisustus- ja tekstiilimuotoilu

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 75

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Tutkimuksessa kartoitetaan Vienan Karjalassa kodeissa kangaspuilla kutoen valmistettuja tekstiilejä ja tarkastellaan, mitä tekstiilejä kodeissa on valmistettu sekä mitä sidoksia ja materiaaleja on käytetty. Tutkimus on laadullista monimenetelmällistä tutkimusta, jossa aihetta tulkitaan fenomenologis-hermeneuttisella tutkimusotteella aineistolähtöisesti. Tutkielman aineiston havainnointi menetelmänä ovat perinteisten tekstiilien kuvantamismenetelmä sekä visuaalisen kulttuurin monilukumalli. Kankaankudonta on ollut taiteellisen prosessin aineiston analyysin väline, jolla tutkielmassa on käyty keskustelua aineiston kanssa.

Tutkielman aineisto koostuu Suomen Kansallismuseon sekä Kainuun museon kokoelmissa olevista vienankarjalaisista tekstiileistä. Venäjällä olevasta aineistosta mukana tutkielmassa ovat Haikolan Etnokulttuurikeskuksen, Paanajärven kotiseutumuseon ja yksityiskotien, Uhtuan Kalevala-museon, Karjalan tasavallan kansallisen museon yleisnäyttely sekä Kizhin museon arkistot. Aineisto rajautuu 1800- ja 1900-luvuilla Vienan Karjalassa kodeissa valmistettuihin kudottuihin tekstiileihin, joissa rakenne ja kuviointi muodostuu sidonnan avulla. Tutkielman tavoitteena on nostaa tietoisuutta tekstiilin historian alkuperistä kudotun tekstiilin osalta.

Avainsanat: tekstiilihistoria, tekstiilitaide, kudottu tekstiili, Vienan Karjala, visuaalisen kulttuurin monilukumalli, aineistolähtöisyys, E-tekstiili.

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi

University of Lapland, Faculty of art

The title of the Master's Thesis: Woven – White Karelian woven textiles

Author: Piritta Mettovaara

Degree programme/subject: Interior and Textile Design

The type of the work: Master's Thesis

Number of pages: 75

Year: 2020

Abstract:

In this thesis is mapped out textiles made with loom in White Karelian homes and examined what textiles are made in these homes and which fabrics and material are used. Research is quality multimethodical research where theme is construed with phenomenologic-hermeneutic look on research basing it on theme's material. Observation methods used in thesis' material are traditional textile imaging method and visual culture's multiliteracy model. Weaving has been instrument in artistic analysis which was used in discussing with material in the thesis.

The material of the thesis consists of textiles from White Karelia. These textiles are found in National Museum of Finland and Museum of Kainuu. Material from Russia are from Haikola's Ethnoculturalcenter, Paanajärvi's Local Museum and private homes, Uhtua's Kalevala-Museum, Republic of Karelia's National Museum's general display and Kizh's museum's archives.

Material is limited to woven textiles in White Karelian homes in 19th and 20th centuries where composition and patterns are composed using binding. Meaning of this thesis is to bring out textile history of weaved textile to the public eye.

Keywords: Textile History, Textile Art, Woven Textile, Viennese Karelia, Multiple Model of Visual Culture, Material Orientation, E-Textile.

I give a permission the pro gradu thesis to be read in the Library_X

Sisällys

1. JOHDANTO	5
1.1 Tutkielman taustaa	5
1.2 Tutkimuskysymykset, viitekehys ja aiheenrajaus	7
1.3 Menetelmät	12
1.4 Aineisto	17
2. KARJALAN KULTAMAILLA	21
2.1 Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaiset kokoelmat	21
2.2 Kainuun museon RIHMA-kokoelma	24
2.3 Haikolan Etnokulttuurikeskus sekä Uhtuan Karjala-museo	25
2.4 Paanajärven kotiseutumuseo sekä yksityisasunnot	31
2.5 Tekstiilien käyttö Vienan Karjalassa	32
2.5.1 Käyttötekstiilit	32
2.5.2 Tekstiilien rituaalinen käyttö	34
2.5.3 Käspaikka ja sen valmistuksen perinteiset muodot	35
3. KUTOMINEN	38
3.1 Kuviomaailman rikkaus	38
3.2 Matto	43
4. TULOKSET	49
4.1 Yhtenevät piirteet	49
4.2 <i>Lentävä matto</i>	52
4.3 <i>Kudotut</i> -näyttely	55
5. LOPUKSI	57
Lähdeluettelo	59
Liitteet	65

1. JOHDANTO

1.1 Tutkielman taustaa

Pro gradu- tutkielmassani tutkin vienankarjalaisia kudottuja käyttötekstiilejä. Tavoitteenani on selvittää, minkälaisia tekstiilejä on kudottu kodeissa kangaspuilla sidoksen avulla ja innoittua aineiston pohjalta omassa taiteellisessa työskentelyssä. Tutkielman kirjallisen osion rinnalla kulkee mukana taiteellinen osio, jossa analysoin keräämääni aineistoa keskustellen sen kanssa kangaspuissa kutomalla.

Tutkielman aineisto sijoittuu Karjalan alueelle. Karjala on suomalaisille merkittävä alue monesta syystä. Suomi menetti noin kymmenesosan pinta-alastaan Neuvostoliitolle jatkosodassa, josta suurin osa oli Karjalan aluetta. Samalla yli 420 000 siellä asunutta suomalaista joutui evakkoon kodeistaan ja aloittamaan uuden elämän.¹ Itselleni henkilökohtaisesti Karjala on merkittävä, koska äitini Marjatta Honkanen o.s. Savolainen (s. 1939) on syntynyt luovutetun Karjalan alueella ja hänen perheensä joutui jättämään kotiseutunsa vuonna 1940. Isoäitini Elvi Savolainen o.s. Holopainen (1917-2004) eli Karjalan ikävässä ja hänen kertomuksiansa myötä myös minä, kolmannen sukupolven edustaja, pääsin mielikuvissa Karjalan kunnalle ja sain kipinän aiheesta.

Tavoitteena on tehdä näkyväksi suomalaista tekstiiliperinnettä. Tutkimalla aihetta haluan olla mukana tukemassa tekstiilin perinteisten valmistustapojen säilymistä, niiden ylläpitämistä sekä kehittämistä eteenpäin.

Tekstiilin valmistus on teollistunut jo aikoja sitten ja työelämän rakennemuutos vähentää tekstiilialan työpaikkoja enenevässä määrin. Kankaanvalmistamisen opetus on murroksessa, koska sen katsotaan olevan hyödytön taito. Kulttuurihistoriallisesti on tärkeää, että tieto tekstiilihistoriasta ja taito tekstiilin

¹ Karjalan liitto ry 2018; Klinge 2011, 114.

suunnittelusta ja valmistamisesta kerätään talteen ja varmistetaan, että sen osaajia löytyy tulevaisuudessakin. Tekstiilialan säilymisen edellytyksenä on, että se pysyy yhteiskunnan kehityksen mukana ja löytää omat toimintakeinot selviytyäkseen. Koen olevani osa pitkää kankaankutojien ketjua, jonka jatkumisen puolesta pitää yhä edelleen puhua ja toimia.

1.2 Tutkimuskysymykset, viitekehys ja aiheenrajaus

Tutkielman lähtökohtana on pyrkimys yhdistää vienankarjalaista kudottujen tekstiilien perinnettä 2000-luvun kudottuun taidetekstiiliin ja innoittua karjalaisesta kulttuuriperinnöstä ja sen rikkaudesta. Tutkielmassa haetaan vastausta kysymykseen, millaisia ovat Vienan Karjalassa kodeissa kangaspuissa kudotut tekstiilit sekä selvitetään, onko vienankarjalaisilla teksteileillä yhteisiä piirteitä, kuten sidos, materiaalit, värit ja rytmi.

Karjalainen tekstiili mielletään pääosin erilaisilla kirjonta- sekä poimintatekniikoilla valmistetuksi, yleensä punaisella värillä kuvioituksi sekä ulkonäöltään koristeelliseksi. Haen autenttisen aineiston avulla vahvistusta tähän ennako oletukseen karjalaisesta tekstiilistä.

Taiteellisessa osiossa analysoin aineistoa visuaalisen kulttuurin monilukumallin tapaan kangaspuissa kutomalla tämän päivän välineillä ja materiaaleilla sekä teen oman tulkintani löytämistäni tutkimustuloksista. Tutkielman tavoitteena ei ole luetteloida tai tuoda uutta tietoa aiheesta, vaan tehdä oman tulkinani näkemäni aineiston perusteella.

Sisustus- ja tekstiilimuotoilun maisterin koulutusohjelmaan Lapin yliopistossa sisältyy E-tekstiili opintojakso, jossa tutustutaan elektronisten tekstiilien mahdollisuuksiin sisustus- ja tekstiilimuotoilussa sekä yhdistetään elektronisia komponentteja tekstiiliin. Tämä mahdollistaa tekstiilin käytön monipuolistamisen ja liittämisen uusiin yhteyksiin. Opintojaksolla tutustutaan tekstiilimateriaaliin tekoprosessin yhteydessä lisättävään teknologiaan, joka mahdollistaa siihen muun muassa äänen tai valon lisäämistä. Tekstiilin käytön monipuolistaminen sekä vastavuoroinen kommunikoiva tekstiiliin on osa 2000-luvun tekstiiliä, jota tutkitaan muun muassa Lapin yliopistossa tällä hetkellä.

Tutkielmani kudotut tekstiilit- aihe sijoittuu monen tieteenalan mielenkiinnon alueelle. Sitä voidaan sijoittaa niin käsityötieteen, kulttuuri-, tekstiili- ja taidehistorian sekä tekstiilitaiteen kentälle. Käsityötiede on tieteenala, joka tutkii käsityönä valmistettuja tuotteita ja sen prosesseja. Se on myös kiinnostunut tekijöistä, jotka vaikuttavat tuotteisiin ja prosesseihin.² Tutkielmani aineistona on käsityönä valmistettuja esineitä, joten sijoittuminen käsityötieteisiin on luontevaa. Toisaalta tutkielman asettaminen käsityötieteen kentälle ei ole ihan yksi selitteistä. Anttila toteaa teoksessaan *Tutkimisen taito ja tiedonhallinta*, että käsityötieteen subjektina on käsityön tekevä ihminen ja objektina käsityön kohde³. Tässä tutkielmassa käsityönä valmistetut tekstiilit ovat subjektin osassa.

Taidetta voidaan tutkia itsessään, voidaan myös tutkia sen kautta tai avulla sekä tutkimusta voidaan tehdä taidetta varten⁴. Tässä tapauksessa teen aineiston tutkimusta taiteellisen työskentelyn avulla, mutta myös sitä varten. Taiteellinen tutkimus voidaan käsittää myös kahden subjektin välillä olevaksi vuorovaikutukseksi⁵. Tutkielman aineisto eli tekstiilit, kirjallisuus ja kuvat ovat vuorovaikutuksessa taiteellisen osion kanssa, kun kudon aineiston perusteella tutkimuksen edetessä.

Johdannossa avasin jo tutkielman aiheenrajaukseen vaikuttaneita syitä. Tutkimuskysymyksen aiheenrajausta auttoi tutustuminen karjalaisista tekstiileistä tehtyyn tutkimukseen ja kirjallisuuteen. Karjalaisista tekstiileistä, erityisesti vienankarjalaisista tehty aiempi tutkimus kangaspuissa sidonnalla valmistettujen tekstiilien osalta on hajallaan. Aiheesta tehdyn tutkimuksen vähäisyys herätti mielenkiinnon, mutta myös ajatuksen, että onko siellä valmistettu kangaspuissa kutomalla lainkaan tekstiilejä.

Karjalasta alueeksi tarkentui Venäjän Vienan Karjala siksi, koska löysin tutkimuksen alussa yhteistyö kumppaneiksi muotoilutoimistoyrittäjät TaM Ulla

² Anttila 2000, 8.

³ Anttila 2000, 8.

⁴ Arlander 2007, 132.

⁵ Hannula, Suoranta & Vaden 13, 2003.

Aution ja TaK Armi Jokitalon, joilla on yhteyksiä ja myös kiinnostusta Vienan alueen tekstiileihin. Yhteisenä kiinnostuksen kohteenamme ovat suomalaisen tekstiilin historia sekä sen ylläpitäminen ja kehittäminen. Tarkoituksena on tehdä projekti yhteistyönä, jossa minun roolini on tehdä tutkimusta alueelta löytyneistä tekstiileistä ja heidän roolinsa on tuotteistaa alueen tekstiilien muotokieltä.

Kuva 1. Vienan Karjalan alue sijoittuu kartalla Karjalan pohjoisosaan. Kartassa näkyvät Vienan runokylien alue ja kylät. Kartassa näkyy myös tutkielman aineiston keruu matkan (12.-17.8.2018) kohteet Uhtua, Haikola sekä Paanajärvi. Kuva <http://www.juminkeko.fi/viena/kartta.html>.

Vienan Karjala on Venäjän Karjalan pohjoisin osa, joka etelässä rajoittuu Aunuksen Karjalaan, lännessä Suomen rajaa ja idässä Vienan mereen. Myös Suomen puolella rajaa Kainuussa on vienankarjalaiseen kulttuuripiiriin kuuluvia kyliä, mutta tässä tutkielmassa tarkoitetaan Vienan Karjalasta puhuttaessa Venäjän puolella olevaa aluetta.

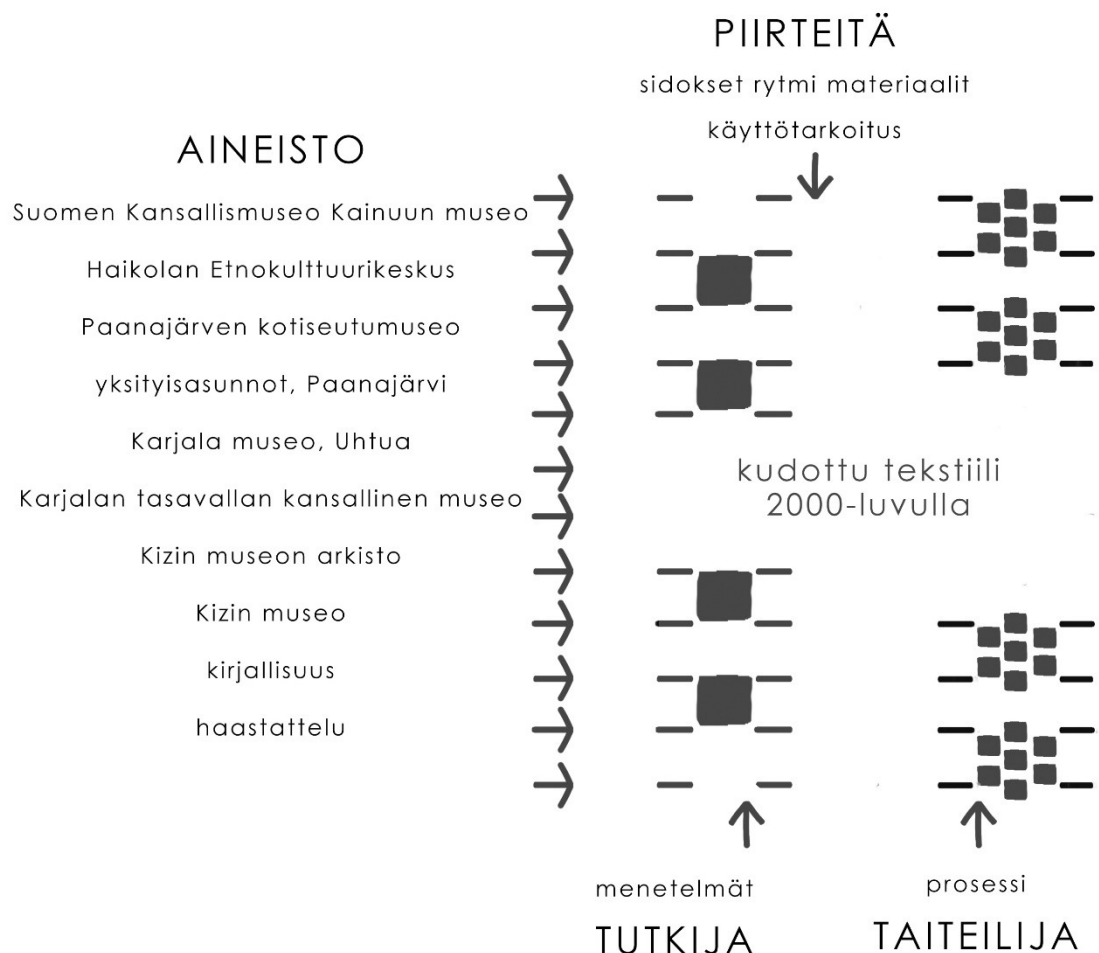
Tutkielman aineiston aikarajaus osoittautui haasteelliseksi. Aikarajauksen alku sijoittuu Vienan Karjalaan tehtyihin ensimmäisiin keräysmatkoihin 1800-luvun

lopulla (muun muassa I.K. Inha, Louis Sparre, Yrjö Blomstedt, Victor Sucksdorff). Näiltä matkoilta on tuotu tekstiilejä, joista osa on kudottuja. Aikarajauksen loppu on haastavampi, koska aineiston taustatiedot ovat hatarat. Vienan Karjalaan siirrettiin asutusta 1900-luvun alussa muista silloisen Neuvostoliiton osista⁶, joten heidän kulttuurinsa ja tekstiiliperinne on sekoittunut alueen kulttuuriin. Tekstiliperinteiden sekoittuminen näkyi selkeästi esimerkiksi Haikolan Etnografisen keskuksen aineiston tekstiileissä ja niiden tiedoissa.

Tutkielman viitekehysten makrotason muodostavat vienankarjalainen kudottu tekstiili. Mikrotasolla viitekehyksessä kulkee koko tutkielman pohjana tutkimusaineisto eli tekstiilit, kuvat sekä kirjallisuus. Mikrotasolla ovat myös kiinnostuksen kohteena olevat asiat aineistosta eli kudottujen tekstiilien piirteet, kuten sidokset, materiaalit sekä rytmit, joista tutkijana havainnoinnin avulla tuotan taiteilijana prosessin myötä 2000-luvun kudottua tekstiiliä (kuva 2.).

⁶ MS>PM 14.-15.8.2018.

VIENAN KARJALA KUDOTTU TEKSTIILI

Kuva 2. Piirroksessa on kuvattu tutkielman viitekehys. Sen makrotason muodostavat Vienan Karjala ja kudottu tekstiili. Viitekehysten mikrotasolla aineisto kulkee mukana koko matkalla "loimilankoina", josta tutkijana ja taiteilijana tuon aineistosta löytyviä piirteitä "kudelangoiksi", jolloin näistä syntyvästä kudelmasta piirroksen keskelle muodostuu kudottu tekstiiliin 2000-luvulla.

Teen tutkimusta tutkijana, tekstiiliartesaanina sekä -taiteilijana. Tieto on aina yhteydessä ympäristöönsä ja tutkimustoiminnan subjektiin eli tutkijaan. Tutkielman tiedon arvosidonaisuus määrittynyt myös edellä mainitsemieni roolieni vuoksi. Hannula, Suoranta & Vaden esittävät, että kaiken tutkimuksen, kuten siis myös taiteellisen tutkimuksen keskeisin kysymys on se, mikä on tutkijan

suhde tutkimuksen kohteeseen. Tutkijan tulee olla avoin ja tietoinen suhteestaan kohteeseen. Hänen tulee pyrkiä selvittämään oma kantansa ja intressinsä, myös pelot ja toiveet aiheesta.⁷ Tutkimuksen onnistumista auttaa myös tutkijan esteettinen etäisyys tutkimuksen kohteeseen, jolloin hän osaa pitää oikeat mittasuhteet omissa rooleissaan tutkimuksessa (tutkija, havainnoitsija, osallistuja) sekä oikean etäisyyden aiheeseen.

1.3 Menetelmät

Tutkielma on laadullinen monimenetelmällinen tutkimus⁸ eli kerään ja analysoin aineistoa usealla eri menetelmällä, joita yhdistelen lopputulokseen päästäkseni (vrt. triangulaatio⁹). Tutkielman päättelyn logiikka on induktiivinen eli se lähtee liikkeelle aineistosta, jonka perusteella pyrin tekemään määritelmää vienankarjalaisesta kudotusta tekstiilistä hyödyntäen aikaisempaa tietoa ja käytännön kokemusta aiheesta.¹⁰ Kerään ja tulkitseen aineistoa fenomenologishermeneuttisella metodilla, jolloin suhtautuminen tutkittavaan aiheeseen on ymmärtävä ja tulkitseva ja tiedon luonne subjektiivinen.¹¹

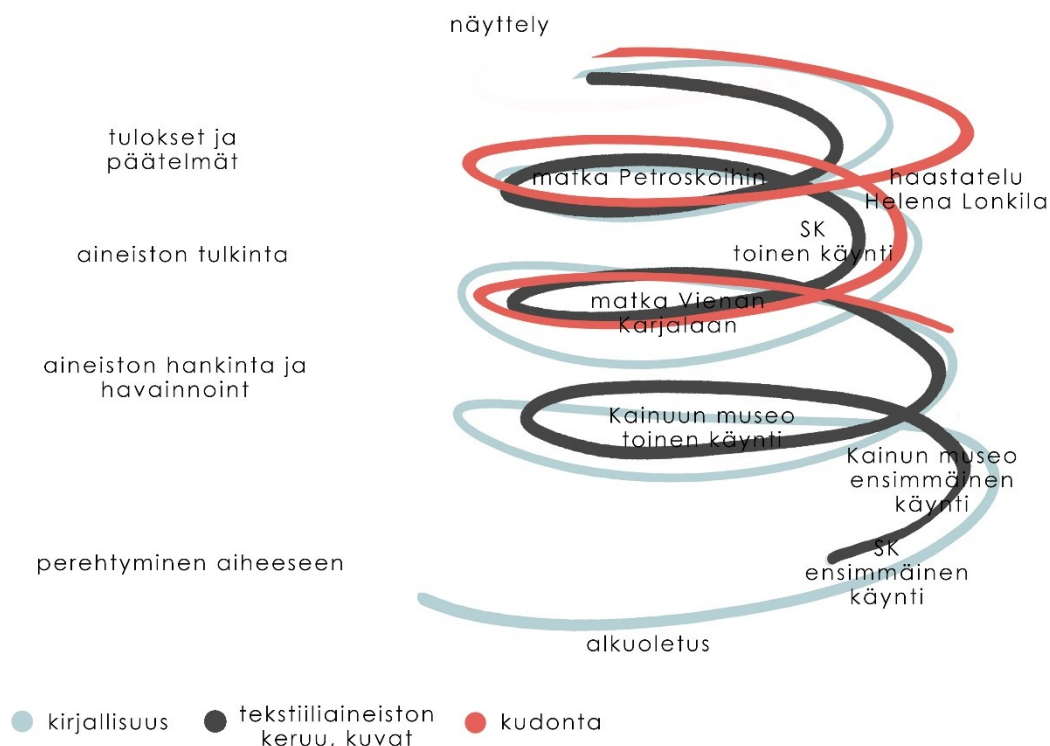
⁷ Hannula, Suoranta & Vaden 46, 2003.

⁸ Anttila 2000, 138

⁹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 166-169.; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006

¹⁰ Tuomi & Sarajärvi 2009, 95; Anttila 2006, 117; Anttila 2000, 135.

¹¹ Anttila 2006, 305. Metsämuuronen 2006, 163.

Kuva 3. Hermeneuttinen spiraali, jossa näkyy tutkielman etenemisen vaiheet sekä tutkimusprosessiin kuuluneet vaiheet. SK=Suomen Kansallismuseo.

Alkuoletus, aineistoja havainnot käyvät dialogia muodostaen hermeneuttisen spiraalin lisäten ymmärrystä aiheesta sekä tulkinaksi vienankarjalaisesta kudotusta tekstiilistä. Jokainen yksityiskohta näyttäytyy yhtenä osana kokonaisuutta, mutta rakentaa myös omalta osaltaan syntyvää kokonaisuutta.¹² Tekstiiliaineiston keruu ja kuvaaminen tapahtuvat vierailuilla Suomessa kansallismuseoon¹³ sekä Kainuun museoon¹⁴. Venäjällä vierailen Vienan Karjalassa¹⁵ Haikolan etnokulttuurikeskuksessa, Uhtuan Karjala -museossa sekä Paanajärvellä kotiseutumuseossa ja autioituneissa taloissa sekä Petroskoissa¹⁶ Karjalan tasavallan kansallisen museon yleisnäyttelyssä, Kizhin museon

¹² Anttila 2006, 306.

¹³ 12.2.2018 & 18.1.2019.

¹⁴ 13.4.2018 & 11.7.2018.

¹⁵ 13.-18.8.2018.

¹⁶ 23.-27.9.2019.

arkistoissa ja Kizhin saaren ulkomuseossa. Ne näkyvät kuvan 3. hermeneuttisessa kehässä toteutuneessa aikajärjestyksessä.

Ensimmäisen käynti Suomen Kansallismuseossa sekä molemmat käynnit Kainuun museossa olivat perehtymistä aiheeseen sekä aineiston hankintaa. Käynti Vienan Karjalassa oli aineiston hankintaa sekä osaksi jo tulkintaa. Toinen käynti Suomen Kansallismuseossa ja käynnit Petroskoin Karjalan tasavallan kansalliseen museoon sekä Kizhin museon arkistoihin olivat jo päätelmiä aiheesta, jonka vuoksi käyntien teksteille ei ole mainittu liitteissä.¹⁷

Valikoin kaikista kokoelmista tekstiilit sen perusteella, että ne taustatietojen tai ulkonäön perusteella ovat kangaspuissa kudottuja, ei teollisesti valmistettuja. Tarkastelen aineistoa, löytyykö niissä toistuvuutta sidoksissa, materiaaleissa, värityksessä, rytmissä tai onko tehty kooltaan yhteneviä tekstiilejä.

Aineisto on tutkimuksen taiteellisen prosessin lähtökohta, en siis pyri luokittelemaan esineitä. Aineiston tulkinnan rinnalla kulkee omat havainnot aiheesta, josta muodostuu tutkielman taiteellinen tutkimusprosessi. Pidän tutkimuksen aikana systemaattisesti työpäiväkirjaa, johon merkitsen ylös prosessin aikana nousseita ajatuksia ja huomioita. Päiväkirja on työväline itselleni ja toimii tukena tutkimus- ja suunnitteluprosessissa.

Yhtenä tutkimusmetodina on visuaalisen tutkimuksessa yleisesti käytössä oleva kuvien tekeminen ja tulkinta, joka tässä tutkielmassa tarkoittaa tutkimusta kutomalla. Luen eritavoin keräämääni aineistoa tulkitsemalla sitä visuaalisesti. Räsänen esittelee visuaalisen kulttuurin sisältävän kaikki ihmisen luomat, pääosin näköaisteille suunnatut rakennetut esineet, joilla on toiminnallinen, kommunikatiivinen tai esteettinen tarkoitus¹⁸. Laajennan tutkielmassa tarkastelun kohteena olevat tekstiilit tähän visuaalisen kulttuurin kenttään, vaikka niiden valmistamisessa ensisijainen tarkoitus lienee ollut käytännön tarve.

¹⁷ Anttila 2000, 137.

¹⁸ Räsänen 2015, 144.

Käyn tutkijana (katsojana) keskustelua tekstiilien (kuvan) kanssa niin kuvallisesti kuin sanallisesti¹⁹. Hyödynnän keskustelusta käsittämiäni merkityksiä omassa taiteellisessa prosessissa, jota kautta haen yhdessä muun aineiston kanssa vastausta tutkimuskysymykseen.

Räsänen tiivistää kulttuurin olevan ”historiallisesti välittyvä merkitysten ja perittyjen käsitysten järjestelmä, joka ilmenee symbolien muodossa”²⁰. Kulttuurin ymmärtäminen ja tulkitseminen perustuu opittuihin yhteisiin kieliin, jotka ovat symboleista koostuvia järjestelmiä. Kielten avulla ihmiset antava kokemuksilleen merkityksiä sekä muokkaavat omaa toimintaansa. Erilaiset verbaaliset ja nonverbaaliset kielet mahdollistavat jakamaan kulttuurisia merkityksiä.²¹ Yksilön ja kulttuurin välisessä suhteessa symbolien ymmärtäminen tapahtuu representaation avulla, joka ei tarkoita vain konkreettista kuvaa tai muuta tuotetta, vaan koko prosessia, jossa esityksiä tuotetaan, käytetään ja tulkitaan. Representaatio välittää kuvatun kohteen merkityksen symbolisten merkkijärjestelmien avulla ja sillä on mahdollista nostaa havainnoinnin kohteeksi jokin ympäristön tai mielen ilmiö, vaikka se ei olisi läsnä.²²

Tutkielman taiteellisessa prosessissa rakentuu aineiston pohjalta representaatio vienankarjalaisesta kudotusta tekstiilistä, joka lähtee liikkeelle luonnoskirjamaisesti tulkiten aineiston kirjoituista teksteistä nousevaa kuviomaailmaa. Prosessin edetessä aineiston laajentuessa sekä ymmärtämisen aiheesta syventyessä Vienan Karjalaan tehdyn aineistonkeruumatkan aineisto alkaa saada suurempaa huomiota. Lopputuloksena on prosessin pohjalta syntynyt 2000-luvun taidetekstiili, joka on esillä näyttelyssä Lapin yliopistolla Lyhty-galleriassa 28.1-13.2. 2020.

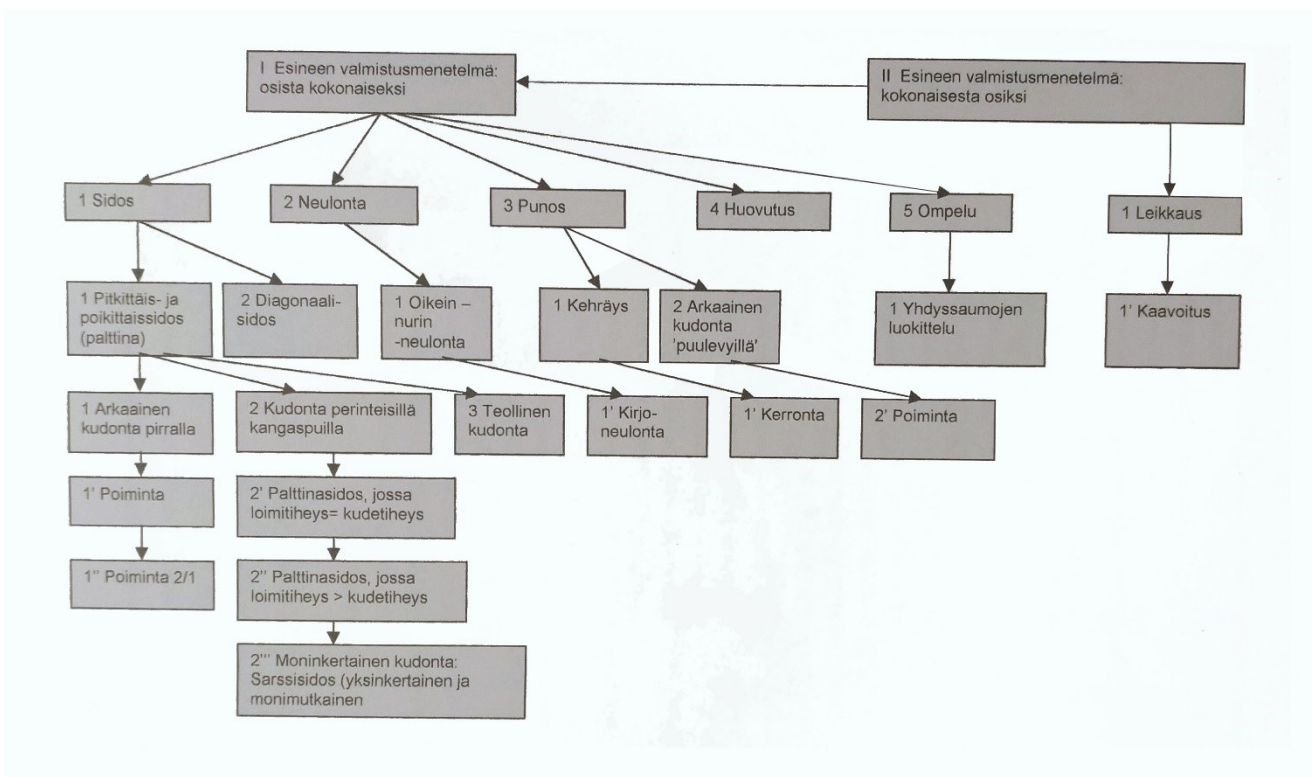
¹⁹ Räsänen 2015, 234.

²⁰ Räsänen 2015, 87.

²¹ Räsänen 2015, 87, 88.

²² Räsänen 2015, 88.

Aineiston valinnassa hyödynnän perinteisen tekstiilien kuvausmenetelmää (kuva 4.), joka on kehitetty Venäjän Etnografisen Museon ja pietarilaisen kansantieteen klubin Paraskevan esineiden kieltä tutkivassa yhteisessä projektissa. Projektin päätutkimuskohteena on ollut perinteiset tekstiilit ja projektissa tutkimuksen sekä analysoinnin kohteena ollut suuri määrä itäslaavilaisen kokoelman tekstiilejä, joka on tehnyt mahdolliseksi perinteisen tekstiilin kuvausmenetelmän kehittämisen. Menetelmää on käytetty vuodesta 1998 lähtien Venäjän Etnografisen Museon suomalais-ugrilaisen kokoelmien analysoinnissa ja erityisesti vienankarjalaisten tekstiilien analysoinnissa.²³

Kuva 4. Perinteisten tekstiilien kuvausmenetelmä, jota on käytetty vuodesta 1998 lähtien Venäjän Etnografisen Museon suomalais-ugrilaisen kokoelmien ja erityisesti vienankarjalaisten tekstiilien analysoinnissa. Tässä tutkielmassa aineiston on kerätty sen perusteella, että tekstiilin valmistusmenetelmä on osista kokonaiseksi (I), sidoksella (1) käyttäen joko pitkittäis- ja poikittaissidosta (1) tai diagonaalisidosta (2). Kuva Svetlana Komarova, teoksesta RIHMA elämän lanka, s.107.

Menetelmän kehittäminen on edelleen kesken, koska sillä pyritään analysoimaan tutkimuksen kohteena olevan kulttuurin kaikki tekstiilien. Tiettyyn kulttuuriin

²³ Komarova 2000, 103.

kuuluvia esineitä, tässä tapauksessa tekstiilejä, voidaan pitää tekstinä, jonka avulla kulttuuria voidaan lukea.²⁴ Kokonaisuutena kuvausmenetelmään kuuluvat kuvaukset esineen valmistusmateriaalista, valmistusmenetelmistä ja siihen käytetyistä välineistä ja itse esineestä laadittu kuvaus²⁵. Käytän aineiston analyysissa apuna menetelmän osiota, jossa kuvaillaan esineen valmistusmenetelmä sekä siihen käytettyjä välineitä. En pyri luokittelemaan tekstiilejä, vaan valitsen aineistoa menetelmää apuna käyttäen.

Haastattelen avoimella strukturoimattomalla haastattelulla Haikolan Etnografisen museon johtajaa Miihkali Stepanovia sekä RIHMA-projektin koordinaattorina toiminutta Helena Lonkilaa.

1.4 Aineisto

Tutkielman primääriaineisto koostuu Vienan Karjalassa valmistetuista tai siellä olevista tekstiileistä, joita käyn tutkimassa Suomen Kansallismuseon²⁶ sekä Kainuun museon kokoelmissa²⁷. Suomen Kansallismuseossa tutustun tekstiileihin, jotka on luokiteltu suomalais-ugrilaiseen kokoelmaan. Kokoelma on kerätty pääosin vuosina 1893–1927 tehtyjen tutkimusmatkojen yhteydessä suomalais-ugrilaisen kieliryhmään kuuluville kansoille. Kainuun museolla on hallussaan RIHMA-projektin aineisto, johon kuuluvia tekstiilejä käyn katsomassa heidän arkistoistansa. Venäjällä käyn tutustumassa aineistoon Vienan Karjalassa Haikolan etnokulttuurikeskuksessa²⁸, Uhtuan Karjala-museossa²⁹, Paanajärven kotiseutumuseossa³⁰ ja yksityisissä asunnoissa. Käyn Venäjälle myös Petroskoissa

²⁴ Ockenström 2012, 212. Komarova 2000, 104.

²⁵ Komarova 2000, 104-105.

²⁶ Suomen kansallismuseon arkisto, suomalais-ugrilaiset kokoelmat 2018, 2019.

²⁷ Kainuun museon RIHMA-projektin kokoelmat 2018.

²⁸ Haikolan etnokulttuurikeskus 2018.

²⁹ Karjala-museo Uhtua 2018.

³⁰ Paanajärven kotiseutumuseo 2018.

Karjalan tasavallan kansallisessa museossa³¹, Kizhin museon arkistossa³² sekä Kizhin saaren ulkomuseossa³³.

Osan aineiston, erityisesti Vienan Karjalassa nähdyt kokoelmat ovat mukana tutkimuksessa siitä näkökulmasta, että ne ovat tällä hetkellä siellä. Museoissa oli paljon tekstiilejä, joiden alkuperä tiedot ovat kuitenkin puutteellisia. En pysty sanomaan tutkimuksessani varmuudella niiden alkuperää tai tarkkaa valmistuspaikkaa.

Tutkielman tuloksessa tulee ottaa huomioon, että tutkittava kohde tekstiili säilyy huonosti. On hankalaa arvioida edustaako kokoelmissa olevat tekstiilit kaikkia käytössä olleita tekstiilejä vai onko ne vain murto-osa jäljelle jääneistä vienankarjalaisista tekstiileistä. Tekstiili on myös kuluva materiaali, joka on voitu käyttää loppuun asti tai niitä on kierrätetty, jolloin lopullinen käyttötarkoitus voi olla jokin muu kuin mihin se on alun perin valmistettu. Tutkimusmatkoja tehneille keräilijöille on annettu mahdollisesti juhla-vaatteista palasia tai näytteitä, jotka on koettu arkivaatetusta arvokkaammaksi.

Tutkimuskirjallisuutena on teoksia, joissa käsitellään suomalaista kulttuuri -ja taidehistoriaa 1800-luvun lopulta 1900-luvun alkuun. Tutkimukseni keskeisenä kirjallisuutena ovat *RIHMA -aineksia* sekä *RIHMA elämän lanka* teokset, jotka ovat syntyneet RIHMA-projektin (1998-2000) lopputuloksena. Yhteishankkeen (Oulun yliopiston Kajaanin kehittämiskeskus, Kajaanin opettajakoulutuslaitos ja humanistinen tiedekunta, Kajaani-Instituutin käsi -ja taideteollisuusalan koulutusyksikkö, Kaukametsän opiston, Kainuun Museo ja Kainuun käsi- ja taideteollisuus ry) tavoitteena oli koota, tallentaa ja työstää kainuulaista ja vienankarjalaista paikalliskulttuuria 1900-luvun alkupuoliskolta. RIHMA-projektissa oli mukana tutkijoita, opettajia ja opiskelijoita sekä Suomen että Venäjän puolelta rajaa. Projektin keskeisenä tavoitteena oli yhdistää vienankarjalaisen tutkimuksen erilaisten toimijoiden erilaiset näkökulmat niin

³¹ Karjalan tasavallan kansallinen museo 2019.

³² Kizhin museon arkistot 2019.

³³ Kizhin saaren ulkomuseo 2019.

tutkimusta kuin käytäntöä koskien tekstiili- ja vaatetusperinteen yhteistyöverkostoksi.³⁴

Victor Sucksdorff sekä Yrjö Blomstedd kokosivat vuonna 1894 Vienan Karjalaan suuntautuneelta keräysmatkaltaan teoksen *Suomen muinaismuistoyhdistys: Karjalaisia rakennuksia ja koristemuotoja keskisestä venäjän karjalasta*³⁵, jossa esitellään sanoin ja piirroksin karjalaisia kansanomaisia rakennuksia ja koristeaiheita.

Siirtokarjalainen Tyyne-Kerttu Virkki (1907-2000) on tehnyt elämän mittaisen työn karjalaisen tekstiiliperinteen säilymiseksi³⁶.

Karjalan alueen käsityöperinnetä on tutkittu sekä tekstiilien että tekniikoiden näkökulmasta. Käspaikasta tekstiilinä on tehty useampia tutkimuksia, joista yksi on Lukkarisen Helsingin yliopistossa tekemä tutkimus käspaikkojen olemusten alkuperän, valmistuksen, hankinnan ja käytön näkökulmista (1982)³⁷. Tehty tutkimus on pääosin erilaisin kirjonta- ja neulontatekniikoin valmistettujen tekstiileihin liittyvää tutkimusta, mutta kangaspuissa kudottujen tekstiilien tutkimusta ei ole tehty. Myös vaatetuksen tutkimusta löytyy suhteessa kodintekstiileihin enemmän.

Metsävainio (2015) on tehnyt tutkimusta painokangasmalliston luomisesta Kalevala innoittajana Lapin yliopistossa³⁸. Kirjailutekniikoista etupistokirjontaa on tutkittu Lapin yliopistossa Lackmanin pro gradu-tutkielmassa Luotoksia: etupistokirjonta taiteellisen työskentelyn menetelmänä sekä karjalaisen perinteen jatkajana (2014)³⁹. Jaatinen on tutkinut pro gradu- tutkielmassaan Itä-Suomen yliopistossa Karjalaisuutta, sen käsityöperinnettä ja kulttuuriperintöopetusta käsityön opettajien näkökulmasta (2012)⁴⁰. Käytän näiden tutkielmien

³⁴ Lonkila 1999, 2000.

³⁵ Sucksdorff & Blomstedd 1901.

³⁶ Virkkimuseo.Tyyne-Kerttu Virkki 1907-2000.

³⁷ Lukkarinen 1982.

³⁸ Metsävainio 2015. LY.

³⁹ Lackman 2014. LY

⁴⁰ Jaatinen 2012.UEF

lähdeluetteloita apuna kartoittaessani aiheesta jo tehtyä tutkimusta ja löytyvää kirjallisuutta.

Tutkimuskirjallisuutena merkittävimpinä ovat Pirkko Anttilan teokset *Tutkimisen taito ja tiedon hankinta: Taito, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet*⁴¹ sekä *Ilmaisu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta*⁴². Päivi Räisänen teos *Visuaalisen kulttuurin monilukukirja*⁴³ on tuonut näkökulmaa ja välineitä aineiston analyysiin.

⁴¹ Anttila 2000.

⁴² Anttila 2005.

⁴³ Räisänen 2015.

2. KARJALAN KULTAMAILLA

2.1 Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaiset kokoelmat

Kuvat 5 ja 6. Näytteitä Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaisessa kokoelmassa olevista kudontanäytteistä. Ensimmäisellä vierailulla museoon tutustuin Vienan Karjalasta kerättyihin hankintaeriin SU4521, joka on kerätty vuonna 1904 sekä SU 4522, jotka on kerätty 1894. Kuvat Piritta Mettovaara.

Suomen museoiden kokoelmista kattavasti tekstiilejä Vienan Karjalasta löytyy Suomen Kansallismuseosta sekä Kainuun museosta. Laajin kokoelma löytyy Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaisesta kokoelmasta, johon kuuluu

paljon tekstiilejä Itä-Karjalasta. Heillä on myös kudontanäytteitä lähes kaikilta suomalais-ugrilaisilta kansoilta. Ensimmäisellä käynnillä Suomen Kansallismuseossa kävin läpi kokoelman, jossa on suomalais-ugrialaisten kansojen tilkkunäytteitä eli pieniä yksittäisiä tekstiilinäytteitä, joista on näytteitä kuvissa 5. ja 6.

Tutkielman aineistona olleet keräilyerät (SU 4521 ja SU 4522) ovat kerätty vuosina 1905⁴⁴ sekä 1894⁴⁵. Kokoelmassa on lähinnä käsipaikkojen ja vaatteiden koristeltuja osia eli kirjottuja tekstiilejä. Vienan Karjalassa vaatteita on koristeltu kirjomalla monella tapaa. Yrjö Blomstedt kirjoittaa yhdessä Victor Sucksdorffin kanssa tehdystä keräysmatkasta Vienan Karjalaan vuonna 1894, että naisten käsityötaito alkaa naisten vaatteiden valmistuksen ja koristelutaidon osalta olla hävinnyttä taitoa, "mutta löytyypä kuitenkin siellä ja täällä vanhojen ja osaksi nuortenkin naisten kätköissä, heidän aitoissaan, muutamia naisten vanhaan pukuun kuuluvia vaatteita, joiden koristeompeluksissa selvästi piilee karjalaissuomalainen kuosileima"⁴⁶. Naisten pukeutumiseen on kuulunut perintönä kulkeva pitkä paitamekko "muiska rätshinä", jotka koristeltiin kirjojen kauluksesta, olkapäiltä sekä helmasta. Kauluksen kirjailut ovat tavallisesti olleet kuten myös helmassa toisinaan. Tosin helman kirjailut on vaihdelleet kapeasta, ornamenttimaisesta leveämpään selkeän aiheen omaavaan kirjontaan. Erityisesti olkapäihin tehdyt kirjonnat ovat olleet koristeelliset.⁴⁷

Kyseisen aineiston perusteella muodostui käsitys vienankarjalaisesta kuviomaailmasta, ei niinkään kudotusta tekstiilistä, vaikka osa kirjoista oli tehty kotona kudotulle kankaalle. Kirjottujen tilkkujen pohjakangas oli poikkeuksetta palttinasidoksella kudottua kangasta.

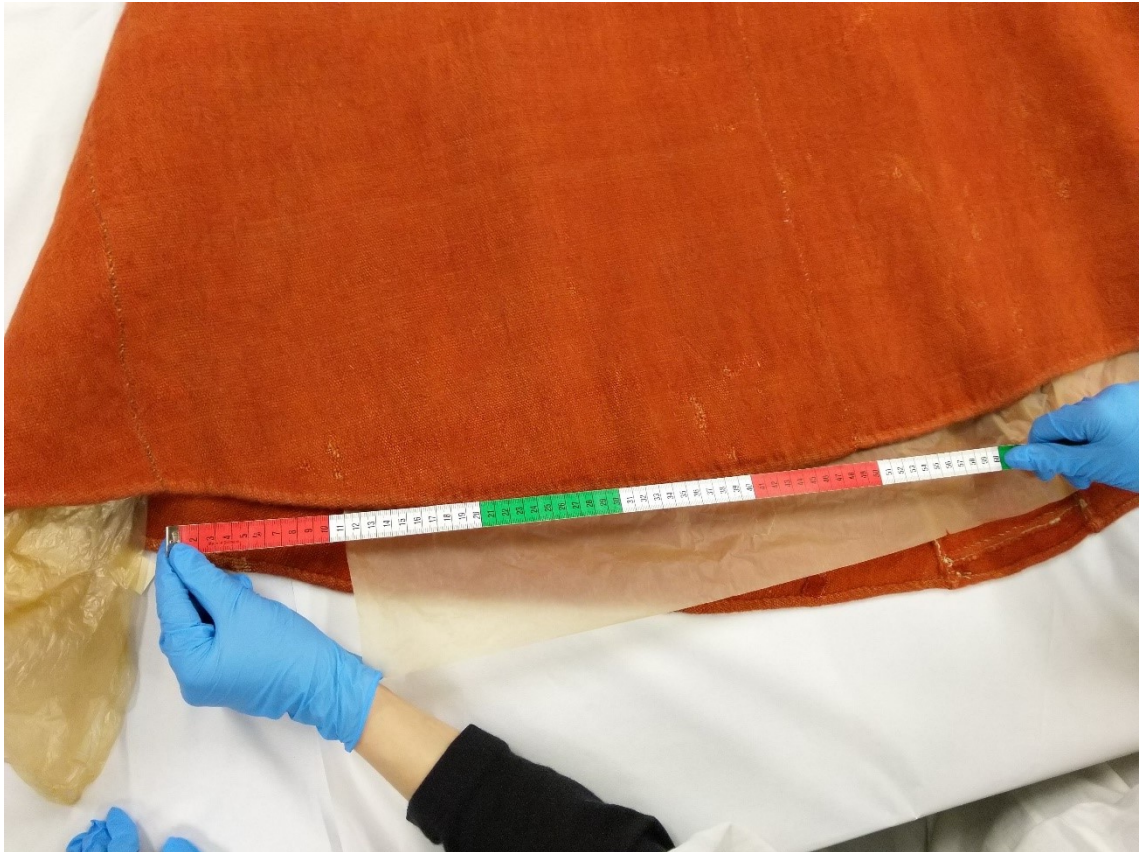
⁴⁴ Kerääjä/kerääjät ei tiedossa. Keräyspaikka Aunus.

⁴⁵ Kerääjät Inha I. K., Karttunen Uno, Schvindt Theodor. Keräyspaikka Itä-Karjala, Venäjä.

⁴⁶ Blomstedt, Sucksdorff 1901, 180.

⁴⁷ Blomstedt, Sucksdorff 1901, 180-181.

Ennen toista käyntiä Suomen Kansallismuseolla kävin läpi Finna -kannassa heidän kokoelmiansa hakusanalla Vienan Karjala ja tekstiili. Hakutuloksia tuli reilusti, 143 kappaletta, joista suurin osa on kirjottuja suurempien tekstiilien kuten

Kuva 7. Toisella vierailulla Suomen Kansallismuseoon tutkin suomalais-ugrilaisen kokoelmasta Vienan Karjalan alueelta kerätyistä tekstiilinäytteistä kudottujen kankaiden tiheyksiä sekä kudontaleveyksiä. Kuvan hartiusshame on hankintaerää SU4887 (esinenumero 11), jotka on kerätty vuonna 1896. Kuva Piritta Mettovaara.

vaatetuksen tai käspaikkojen osia. Myös neulottuja tekstiilejä on kokoelmassa paljon. Valitsin hakutuloksista tekstiilejä, joissa oli maininta, että ne on kudottu tai jotka olivat oletettavasti käsin kudottuja. Tästä aineistosta löytyi ainoastaan palttinasidoksella valmistettuja kankaita, joista tutkin kudottujen kankaiden tiheyksiä sekä kudontaleveyksiä (kuva 7).

Myöhemmin löysin Finna-hakukoneen kautta myös toimikassidoksella tehdyn villaisen huivin (SU 4522:76). Samantyyppinen tekstiili löytyy myös Kainuun museon RIHMA-kokoelmasta (kuva 8) sekä kuvassa, joka oli Karjalan tasavallan kansallisessa museossa Petroskoissa (liite 1).

2.2 Kainuun museon RIHMA-kokoelma

Kuvat 8 ja 9. Kainuun museon kokoelmissa on RIHMA-projektissa kerätyt tekstiilit, joissa kuvissa kaksi villasta kudottua peitettä. Kuvan 8 peite (esinenumero KMRIHE 12:1) on toimikassidoksella valmistettu peite, jonka valmistusaikaa ei ole tiedossa. Kuvan 9 (KMRIHE 14) ruusukassidoksinen peite on valmistettu 1920-luvulla. Kuvat Piritta Mettovaara.

Kainuun museolla on kokoelmissaan edellä mainitun RIHMA-projektin aineisto ja näin ollen myös tekstiilejä Vienan Karjalasta. Kävin tutkielman aineiston keruun yhteydessä Kainuun museolla kaksi kertaa tutustumassa tekstiileihin. Ensimmäisellä kerralla sain nähtäväksi enimmäkseen vaatetukseen liittyviä tekstiilejä, jotka oli valmistettu pääosin teollisesti tuotetusta kankaasta. Toiselle kerralle pyysin nähtäväksi käyttötekstiilejä, koska ne olivat tutkielman

päällimmäinen mielenkiinnonkohde ja arvelin niissä olevan mahdollisesti myös kotona kangaspuilla valmistettuja tekstiilejä (vrt. Virkki 1989; Omin käsin 1945). Tekstiileistä kolme olivatkin selvästi käsinkudottuja käyttötekstiilejä, joiden valmistamisessa sidoksina oli ollut palttina, toimikas sekä ruusukas (ks. liite 3 & kuvat 8. ja 9.). Kuvan 9 peitteen RIHMA-projektin aineistoon lahjoittanut Vienan Karjalan Jyskyjärvellä asuva omistaja oli tietävästi saanut lahjaksi⁴⁸. Aineistoluettelon perusteella kudottuja tekstiilejä olisi ollut enemmänkin, mutta en päässyt niitä näkemään.

2.3 Haikolan Etnokulttuurikeskus sekä Uhtuan Karjala-museo

Kuva 10. Haikolan Etnokulttuurikeskuksen perinnetalo, joka toimii museona sekä konserttitalina. Rakennuksessa myös majoitetaan vierailijoita. Kuva 11. Yksityiskohta museon ikkunasta. Kuvat Piritta Mettovaara.

⁴⁸ HL>PM 20.3.2019.

Historiankirjoituksella on ollut suuri merkitys suomalaisten kansallisen identiteetin rakentamisessa ja siinä merkittävä määrittäjä on kansallistunne⁴⁹. Fennomaanisen historiankirjoituksen mukaan rakennetun suomalaisuuden juuret ja historia haluttiin kirjoittaa erilliseksi Ruotsin historiasta, johon se oli pitkälti kietoutunut⁵⁰. Rakennusaineena käytettiin kansallistunteen nostatusta muun muassa runouden keinoin sekä luomalla kansallisromanttinen käsitys suomalaisesta yhtenäisestä heimosta, jolla on yhteiset geneettiset juuret, omaleimainen kieli ja yhteinen uskonto⁵¹. Tähän historiankirjoitukseen kuului osaltaan kansalliseepoksen *Kalevalan* kokoaminen. Elias Lönnrot kiersi keräämässä eepokseen materiaalia runonlaulajilta Karjalan alueelta, erityisesti Vienan Karjalasta. Kansalliseepoksen tarkoitus oli etenkin aluksi levittää tietoisuutta Suomen ja suomalaisten olemassaolosta ja erityislaatuisuudesta Eurooppaan⁵². Matti Klinge kirjoittaa suomalaisen identiteetin rakentuvan historian sijaan maiseman ja runouden varaan⁵³.

Yksi tutkielman aineistonkeruutapa oli käydä Vienan Karjalassa tutustumassa alueeseen ja tutustua siellä mahdollisesti olevaan aineistoon. Tämä toteutui viisi päiväinen tutkimusmatkana Vienan Karjalaan elokuussa 2018 yhdessä kahden muotoilutoimistoyrittäjän kanssa. Olemme aloittaneet yhteistyössä Vienan tekstiileihin liittyvän hankkeen, jonka tavoitteena on pitää yllä ja tuoda näkyväksi kankaankudonnan taitoa ja perinnettä. Pro gradu-tutkielmani on osa hankkeen tavoitteita. Yhteistyökumppaneiden tavoite on tuotteistaa mahdollisesti löytyviä tekstiilejä. Yhteisenä tavoitteenamme on päästä näkemään ja kokemaan Vienan Karjala ja inspiroitua siitä.

Vietimme elokuussa 2018 kaksi päivää Haikolassa, jossa sijaitsee Haikolan etnokulttuurikeskus sekä lähellä sijaitseva Uhtuan Kalevala -museo. Olimme myös kaksi päivää Paanajärvellä, jossa kävimme paikallisessa käsityökeskuksessa ja

⁴⁹ Möttölä 2005, 13-14.

⁵⁰ Möttölä 2005, 13-14. Klinge 2011, 63.

⁵¹ Möttölä 2005, 14.

⁵² Klinge 2011, 63.

⁵³ Klinge 2013.

kotiseutumuseossa sekä yksityisten henkilöiden taloissa etsimässä tekstiilejä. Matka tehtiin Karjalaisen sivistysseuran myöntämällä apurahalla.

Matkan tavoitteena oli kartoittaa alueelta löytyviä tekstiilejä ja tutkia, millaisia käsin kudottuja tekstiilejä on säilynyt ja mitä sidoksia tai materiaaleja on käytetty tekstiilien valmistuksessa. Kuhmossa toimiva Juminkeko-säätiö on toiminut Vienan Karjalan alueella aktiivisesti niiden kylien elvyttämisen puolesta, jotka neuvostoaikana autioituivat perspektiivittömien kylien likvidois- ohjelmassa. Sekä Haikola että Paanajärvi ovat molemmat olleet Juminkeko säätiön Vienan runokylät projektissa.⁵⁴ Matkan vierailukohteita kartoitettaessa Haikola ja Paanajärvi valikoituivat kohteiksi, koska niissä tiedettiin olleen ja olevan aktiivista toimintaa kulttuurin perinteiden vaalimisen puolesta. Näissä paikoissa meillä oli myös käytössä suomenkielistä opastusta. Venäjällä olevasta aineistosta on saatavilla taustatietoa ja hajanaisesti. Käytän aineistoa siitä näkökulmasta, että nähdyt tekstiilit ovat tällä hetkellä Vienan Karjalassa. En pysty luokittelemaan tai kertomaan aineistojen pohjalta, millaisia kudottuja tekstiilejä on valmistettu. Tiedostan, että kaikki matkalla nähty on vaikuttanut käsitykseeni vienankarjalaisesta tekstiilistä. Matka Vienan Karjalaan oli niin vaikuttava kokonaisuudessaan alueen omaleimaisuuden vuoksi, että halusin tuoda sen esille lopullisessa teoksessa.

Tutkimukseni aineistoksi olen valinnut saatavilla olevasta aineistosta ne tekstiilit, joiden tiedän olevan käsinkutoen valmistettuja joko taustatiedon tai oman ammattitaitoni perusteella. Analysoin tutkimukseni aineistoa aluksi tutkimalla, millaisia ominaisuuksia siitä löytyy. Käytän taustana omaa tietämystäni tekstiileistä ja kudotuista kankaista. En pyri luokittelemaan tekstiilejä, vaan havainnollistamaan niiden valmistustapaa ja rakennetta.

⁵⁴ Nieminen, Sallinen & Sitomaniemi, 1999.

Kuva 12. Haikolassa on Vienan Karjalan vanhimpiin rakennuksiin kuuluva aitta. Kuva 13. Yksityiskohta museon esineistöön kuuluvista pyöräkangaspuista. Kuvat Piritta Mettovaara.

Haikola on saarella sijaitseva pieni kylä Venäjällä Kalevalan piirissä, joka on yksi parhaiten säilynyt kalevalainen kyläkokonaisuus⁵⁵. Kyseessä on pieni kylä, jossa on kokonaisuudessaan kymmenen taloa ja ympärivuotista asustusta vähän. Haikolassa toimii Hakolan Etnokulttuurikeskus, joka on Ortjo Stepanovin säätiön ylläpitämä. Keskukseen kuuluu Karjalan kansalliskirjailija Ortjo Stepanovin kotimuseo, etnografinen museo, konserttisali sekä kaksi aittaa, joista toinen on

⁵⁵ Haikola 2019.

kulttuurihistoriallisesti arvokas 1700-luvulla rakennettu aitta. Ortjo Stepanov on Karjalan kansalliskirjailija, joka syntyi ja työskenteli Haikolassa viime vuosisadalla.⁵⁶ Etnokulttuurikeskuksen toiminnasta tällä hetkellä vastaavat Olga ja Miihkali Stepanov, jotka keräävät jatkuvasti paikallisilta materiaalia kokoelmiinsa kuten esineiden taustatiedot ja järjestävät vuosittain vaihtuvia kokoelmanäyttelyitä tiloissaan⁵⁷. Juminkeko-säätiö on yhdessä Ortjo Stepanovin säätiön kanssa ollut myös elvyttämässä kylää ja rakentamassa kylään uutta rakennuskantaa vanhan mallin mukaisesti.

Yövyimme yhdessä museorakennuksessa, joka on rakennettu vuonna 2010 perinteisen karjalaisen rakennusperinteen mukaisesti⁵⁸ ilman vettä ja sähköä. Saimme perusteellisen opastuksen Miihkali Stepanovilta esillä olleisiin esineisiin sekä rakennusten ja alueen historiasta. Haikolan Etnokulttuurikeskuksen kudotuista sisustustekstiileistä yksi pöytäliina vaikutti kangaspuissa kudotulta ja suurimman ryhmän muodostivat kierrätetyistä vaatteista valmistetut luonnonkuituloimisin raitarytmein ja palttinasidoksella kudotut matot (liite 5a.). Teollisesti valmistettuja tekstiilejä oli sitä vastoin huomattavasti enemmän.

⁵⁶ Haikola 2019.

⁵⁷ Haikolan Etnokulttuurikeskus 2018.

⁵⁸ ks. kuva 10.; vrt. Blomstedt & Sucksdorff 1901, T 7. KUVASTO

Kuva 14. ja 15. Uhtuan Karjala-museon esineistön yksityiskohtia. Kuvat Piritta Mettovaara.

Uhtualla Karjala -museon esineistössä tekstiilit olivat hyvin edustettuna, mutta myös täällä enimmäkseen teollisesti valmistettuja tekstiilejä. Kangaspuissa kudottuja tekstiilejä oli kaksi mattoa sekä kankaat verkon painoihin (kuva 15.) (liite 5c.). Museo ei kuulunut matkan alkuperäiseen suunnitelmaan vierailukohteena, joten meillä ei ollut sinne varattu esittelyä tai tulkkia. Museoon tutustuminen tapahtui omatoimisesti ja saatavilla oleva esittelymateriaali oli venäjäksi.

2.4 Paanajärven kotiseutumuseo sekä yksityisasunnot

Kuva 16. Näkymä Kemijoelle Paanajärvellä, jossa vierailin ensimmäisellä matkalla Venäjälle tutkielman aikana elokuussa 2018. Kuva Piritta Mettovaara.

Paanajärvellä on tehty aktiivista kylän elvytystyötä Juminkeko-säätiön toimesta. Paanajärvi on erityisen arvokas erityisesti rakennusperinteen vuoksi, koska sitä ei ole sota eikä likvidoimistoimenpiteet tuhonneet, vaan se on hyvin ja ehyenä kokonaisuutena säilynyt karjalaiskylä. Sen säilyminen on ollut pitkään vaakalaudalla, koska se sijaitsee valjastetun Kemijoen varrella ja se on ollut jäädä patoaltaan alle. Aktiivisesti toimiva kotiseutumuseo (kuva 17.) on rakennettu perinteisen karjalaisen rakentamisperinteen mukaan⁵⁹, ja esillä on myös tekstiilejä, joista kudotut tekstiilit olivat räsyistä valmistettuja mattoja. Paanajärvellä kävimme myös neljässä autiotalossa, joihin pääsimme luvan kanssa

⁵⁹ ks. kuva 17; vrt. Blomstedt & Sucksdorff 1901, Kuvasto, T 12.

sisälle. Talot olivat enimmäkseen huonokuntoisia ja osittain sortuneita (kuva 18.), vain yksi talo⁶⁰ oli hyvässä kunnossa. Autiotaloista löytyi kudottujen mattojen lisäksi kaksi oletettavasti käsinkudottua liinaa/ pyyhettä (ks. liite 5b.).

Kuva 17. ja 18. Vierailukohteina Paanajärvellä olivat kotiseutumuseo sekä yksityisten henkilöiden autoituneet talot. Kuvat Piritta Mettovaara

2.5 Tekstiilien käyttö Vienan Karjalassa

2.5.1 Käyttötekstiilit

Haikolassa, Uhtualla ja Paanajärvellä oli huomattavissa tekstiilien käytössä toistuvia piirteitä, joihin löytyy yhtymäkohtia myös kirjallisuudesta. Erityisesti Haikolan etnokulttuurikeskuksessa sekä Uhtuan Karjala museossa oli näkyvillä kodeissa käytetyt vuoteenreunukset eli terät⁶¹ eli hurstisenranta⁶²(kuva 19.). Ne oli valmistettu yleensä valkoisesta puuvilla kankaasta suorakulmion malliseksi,

⁶⁰ "Hippa-Annin" talo 2018.

⁶¹ MS>PM 14.-15.2018; Virkki 1989, 15.

⁶² Virkki 1989, 13.

joihin oli kiinnitetty käsin valmistettu pitsi toiselle pitkälle sivulle. Reuna oli saatettu koristella myös erilaisilla kirjontatekniikoilla, jotka asettuivat vuoteen etureunan koristeeksi⁶³. Lakana oli aseteltu sängylle siten, että pitsi näkyi päiväpeiton alta ja peitti näkyvyyden sängyn alle. Myös oviverhot (kuva 20.) toistuivat museoiden esillepanossa. Verhot olivat kapeita, vähän oviaukkoa isommat ja ne vedettiin oven molemmille puolille sivuun päiväksi. Verhot olivat laadultaan ohutta kangasta ja pitsein

koristeltuja.

Kuva 19. Uhtualla Karjala-museossa olevassa makuuhuoneen esillepanossa näkyy alueelle tyypillisiä tekstiilin käyttöön liittyviä piirre vuoteenreunus. Kuva 20. Haikolan Etnokulttuurikeskuksessa toinen alueelle tyypillinen piirre oviverhot. Kuva 21. Paanajärven kotiseutumuseossa esillä oli alueella yleisesti kuidun kehräämiseen käytetty kuosali. Kuva 19. ja 21. Piritta Mettovaara. Kuva 20. Armi Jokitalo.

Kuosali (kuva 21.) eli kesräintäkuosali⁶⁴ on kuulunut kuidun kehräämiseen Vienen Karjalassa⁶⁵. Niitä on käytetty yhdessä värttinän kanssa niin, että kehrääjä on istunut kuosalin vaakasuoraan ja alapuolelta latuskaiseen lavan päälle istumaan, kun tekstiilikuitu on kiinnitetty langalla tms. kuosalin lapaan. Tästä kehrääjät ”vasemmalla kädellä lappoivat (suolsivat) he kuontalosta kuitusia rihmaksi ja oikealla kädellään kiersivät värttänää”.⁶⁶ Kuosalit olivat yksilöllisesti koristeltuja

⁶³ Virkki 1989, 15.

⁶⁴ Blomstedt, Sucksdorff 1901, 168.

⁶⁵ MS>PM 14.-15.8. 2018; Sparre 1999, 43.

⁶⁶ Blomstedt, Sucksdorff 1901, 168-169.

kaivertaan tai maalaten, joita sulhasmiehet antoivat nuorille naisille lahjaksi miellyttääkseen heitä⁶⁷.

2.5.2 Tekstiilien rituaalinen käyttö

Tekstiilien ja niiden raaka-aineiden käyttö on ollut Vienan Karjalassa laaja tapakokonaisuus, johon on liittynyt myös rituaalisuutta liittyen ihmisen elämän käännekohtiin eli syntymiseen, naimisiin menoon ja kuolemaan. Erityisesti karjalaisissa häissä tekstiilillä on ollut rituaalinen merkitys sekä sitä on käytetty näyttävästi kaikissa häämenojen vaiheissa.⁶⁸ Tekstiilit olivat suosittuja lahja- ja vastalahjaesineitä morsiamen ja sulhasen sekä heidän sukujen välillä. Häämenoihin tekstiili liittyi kaikissa vaiheissa kosinnasta morsiamen sulhasen luonnettamiseen. Yksi häämenojen juhlallinen ja tärkeä osa oli lahjojen vaihtoesitys, ”katšotus”⁶⁹. Siinä morsian lahjoitti sulhaselle paidan häälahjaksi ja sulhanen morsiamelle täysivillaisen ”katšotuskosson” eli kostovuattien, joka oli leninkivaate. Morsiamen tehtävänä oli valmistaa sulhasen suvulle lahjoja, jotka olivat erilaisia käyttötekstiilejä. Lahjoilla oli tarkoitus lepytellä ja taata hyvät olot itselle sulhasen kotona, jonne morsian häiden jälkeen muutti.⁷⁰

Myös lapsen syntymän yhteydessä tekstiilillä oli monenlaista rituaalista merkitystä. Muun muassa vastasyntynyt kiedottiin äidin tai isän vanhan paidan hihaan tai käsipaikkaan. ”Poapo” eli kättilö oli arvostettu henkilö, jolle synnyttäjä antoi lahjaksi tekstiilejä. Taloon ensimmäisen lapsen synnyttänyt miniä tai miniän äiti kunnioitti miehen vanhempia tekstiilein.⁷¹

Kuolemaan liittyviä rituaaleja ovat ”kuolienvaatteet”, jotka tyttö valmisti usein jo ennen avioitumistaan ja on olemassa käsitys, että niiden valmistus tavassa ja

⁶⁷ Kizhin museon arkisto 2019; Stepanov 2018; Blomstedt, Sucksdorff 1901, 168, 169.

⁶⁸ Konkka 1999, 35; Virkki 1989, 19.

⁶⁹ Konkka 1999, 36.

⁷⁰ Karjalan tasavallan kansallinen museo, 2019; Kizhin museon arkisto, 2019; Säppi & Oino 2010, 16; Konkka 37-38, 1999; Virkki 1995, 19.

⁷¹ Säppi & Oino 2010, 16; Konkka 1999, 40.

materiaaleissa on käytetty ikivahoja kansanperinteitä⁷². Kun ruumista vietiin hautausmaalle, käytettiin valkoisia liinoja ”tuulivoattieita”, jotka ripustettiin matkan ajaksi kulkuvälineeseen kiinni ja sidottiin haudalla olevaan ristiin tai läheiseen puuhun. Liinat uusittiin haudalla käydessä ainakin muistinpäivinä, joita oli useita vuodessa. Vainajan kodissa käsipaikka ripustettiin ikkunasta ulos sielun kulkutiekseksi ja sillä myös voitiin kantaa arkkua sekä laskea se hautaan.⁷³

Ihmisen sairastaessa tekstiilit liittyivät parannusriitteihin, joilla sairautta hoidettiin pois. Oli uskomus, että sairaus saattoi tarttua jostakin tietystä paikasta esimerkiksi metsästä, jolloin näihin paikkoihin vietiin ”anteeksi pyytelemisenä” lepytysuhrina esimerkiksi vaatekappaleita, liinoja ja lankoja. Tekstiileissä uskottiin sisältävän parantavia voimia ja sairastuneen peittäminen merkittävällä tekstiilillä esimerkiksi häissä käytetyllä pöytäliinalla vei uskomusten mukaan sairauksia pois. Toisaalta taas tekstiilien ajateltiin keräävän tai sisältävän sairauksia, joten vaatteiden vaihdon uskottiin parantavan sairaan.⁷⁴

2.5.3 Käspaikka ja sen valmistuksen perinteiset muodot

Karjalaisista tekstiileistä tutkituimpia ja yleisesti tunnetuimpia yksittäisiä tekstiilejä ovat pitkänomaiset, päistä kirjoitetut käsipaikat⁷⁵ tai käsipaikat⁷⁶, joita käytettiin kodeissa arkisemmin niin suu- ja käsipyyhkeinä kuin tuvan orsilla koristuksena⁷⁷ mutta myös rituaalisina tekstiileinä perheen ja kirkon rituaaleissa kaikissa elämän tilanteissa⁷⁸. Erityisesti vanhat käsipaikat olivat arvostettuja, koska niihin uskottiin kerääntyneen parantavia voimia sekä pyhyttä. Käspaikka

⁷² Konkka 1999, 2000.

⁷³ Konkka 1999, 45-46; Virkki 1989, 19.

⁷⁴ Konkka 1999, 43.

⁷⁵ Sana käsipaikka tulee sanoista käsi ja paikka, joka karjalankielellä tarkoittaa liinaa.

⁷⁶ Konkka käyttää tekstissään Tuulivoate puussa; Tekstiilivalmisteiden rituaalisesta käytöstä Vienan ja Pohjois-Aunuksen Karjalassa teoksessa RIHMA- aineksia sanaa käsipaikka. 1999, 35-60. Lukkarinen & Heikkilä-Palo 1995, 7.

⁷⁷ Blomstedt, Sucksdorff 1901, 182-183.

⁷⁸ Säppi & Oino 2010, 15; Virkki 1989, 9,17.

miellettiin sillaksi yhdistämään ihmisiä tai paikkoja yhteen. Vastasyntynyt toivotettiin tervetulleeksi maailmaan kietomalla hänet käspaikkaan. Morsiuspari sidottiin toisiinsa kiinni käspaikalla, jonka morsian antoi sulhaselleen lupaukseksi.⁷⁹ Käspaikat olivat käsityötä, jota tytöille opetettiin ensimmäisenä ja niitä valmistivatkin nuoret naimattomat tytöt, lähinnä tulevan lahjoiksi tulevien naimakauppojen varalle, joita tuli olla valmiina ennen naimisiin menoa valmiina 30-60 kappaletta⁸⁰.

Käspaikoilla oli rituaalisia merkityksiä häissä myös hyvien henkien houkutusena sekä pahojen henkien loitolla pitämisessä. Käspaikka ikkunassa kertoi talossa kuoleman merkiksi ja joissakin paikoissa hautaan siunaamisen jälkeen käspaikka sidottiin hautaristiin ja myöhemmin se toimi yhteyden pidon välineenä vainajien kanssa.⁸¹

Käspaikkoihin kuvattiin tarinoita, joita kerrottiin sukupolvilta toisille. Käspaikoissa esiintyi erilaisia geometristä kuviointia, joista osan ornamentit symboloivat luonnonilmiöitä. Esimerkiksi suoralla viivalla on kuvattu maata, aaltoviivalla vettä, ristillä tulta sekä ympyrällä, vinoneliöllä tai neliöllä aurinkoa ja hedelmällisyyttä.

Elämänpuu ja lintu ovat olleet suosittu aihe käspaikoissa sekä ihmistä esittävät hahmot, yleensä naista⁸².

Useimmat vanhimmat käspaikat on koristeltu etupistokirjonnalla eli luotoksittain ommellen, koska se soveltuu parhaiten palttinan rakenteeseen ja taitavasti toteutettuna tekstiili on molemmin puolin samanlainen.⁸³ Revinnäiskirjonta eli karjalaisittain nyhennäisompelu on myös perinteinen kirjontatekniikka karjalaisissa käsityöissä. Kuviointi saadaan aikaiseksi nyhtämällä kankaasta pois joko loimi- tai kudelankoja tai molempia. Näin syntyy verkkomainen pohja, joka vahvistetaan langalla ompelemalla, jolloin kuviosta tulee molemmin puolin

⁷⁹ Säppi & Oino 2010, 15,16; Virkki 1989, 19.

⁸⁰ Säppi & Oino 2010, 16.

⁸¹ Säppi & Oino 2010, 16, 17; Virkki 1995, 19.

⁸² Säppi & Oino 2010, 16, 17; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 8.

⁸³ Säppi & Oino 2010, 50; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 8-10.

käytettävä. Tekniikkaan on voitu yhdistää myös ketjuvirikkausta ja pitsipoimintaa.⁸⁴

Ketjuvirikkaus eli ketjukirjonta on ollut helppoutensa vuoksi suosittua käsipaikkojen koristelussa, joskaan kuvio ei tekniikalla muodostanut kankaan molemmille puolille symmetrisenä. Kuvio saatiin aikaiseksi kankaan läpi virkkaamalla ja siitä käytettiin myös nimitystä koukkuamalla ompelu.⁸⁵

Ristipistokirjontaa käytettiin laajasti itäsuomalaisessa käsityöperinteessä, erityisesti vaatteiden kirjomisessa, koska sillä on saatu aikaiseksi monipuolisia ja esittäviä, yksityiskohdiltaan rikkaita malleja, joihin muodostui selkeästi oikea- ja nurjapuoli.⁸⁶

Muita kirjontamenetelmiä on ollut valko- ja leikekirjonta⁸⁷, laaka-, häive-, varsi-, tikki-, solmu-, pykä-, punos-, ja aitapistoja⁸⁸ sekä tyllikirjonta⁸⁹.

1800-luvun lopulla käsipaikkojen koristeluun alkoi yleistyä punapoimintatekniikka, jossa koristeraidat poimittiin lastoilla kangaspuissa olleesta kudonnaisesta. Tekniikka oli nopeampi kuin kirjontatekniikat ja siitä muodostui lähinnä geometrinen symmetrinen kuvio kankaan molemmille puolille. Virvittäin ompelu muistuttaa ulkonäöllisesti punapoimintaa, vaikka se valmistetaankin eripituisin etupistoin.⁹⁰

Pitsipoiminta ei "valkiiall' langall' poimiminen on ollut myös kankaan kudontavaiheessa tehtävä koristelutapa, joskin harvinaisempi tekniikka käsipaikoissa.⁹¹

⁸⁴ Säppi & Oino 2010, 40; Gillow & Sentence 1999, 194-195; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 8.

⁸⁵ Säppi & Oino 2010, 102; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 21.

⁸⁶ Säppi & Oino 2010, 112; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 18.

⁸⁷ Säppi & Oino 2010, 136.

⁸⁸ Säppi & Oino 2010, 138; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 24.

⁸⁹ Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 25.

⁹⁰ Säppi & Oino 2010, 1144-145; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 26-27.

⁹¹ Säppi & Oino 2010, 170; Gillow & Sentence 1999, 194-195; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 26-27.

Kuva 22., 23. sekä 24. Kuviomaailman rikkaus oli aineistonkeruumatkalla näkyvissä useissa yhteyksissä. Kuva 22. Yksityiskohta talon koristelusta Paanajärvellä. Kuva 23. Yksityiskohta pyykinpesuvälineen koristeluista Paanajärvellä. Kuva 24. Punapoininta-tekniikalla valmistettu käspaikan koristeellinen pääty Uhtuan Karjala-museossa. Kuvat Piritta Mettovaara

3. KUTOMINEN

3.1 Kuviomaailman rikkaus

Kudonnan historia ulottuu ainakin yli 8000 vuoden taakse ja se perustuu tekniikalle, joka on hyvin universaali kieli. Siihen käytettävät välineet ja välineiden ulkonäkö on erilainen riippuen kulttuuriympäristöstä, mutta perusperiaate

kankaan rakentumisesta loimi- ja kudejärjestelmän avulla on sama.⁹² Kutomalla saadaan toisistaan määrätyllä etäisyydellä olevat langat sitoutumaan keskenään kankaaksi, jossa on tiettyjä mitattavissa olevia ominaisuuksia sekä esteettinen ilme, tekstuuri. Kudotun kankaan tekstuuri eli pintarakenne vaikuttaa niin tekstiilin ulkonäköön kuin sen käyttötarkoitukseen. Kummankin piirteen havainnointi on hyvin henkilökohtaista.⁹³

Ensimmäisen kokeiluloimi oli työn alla keväällä 2018, jolloin aineistosta oli nähty Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaisen kokoelman kirjontanäytteitä sekä Kainuun museon RIHMA-kokoelmasta vaateustekstiilejä. Tämän hetkisen aineiston perusteella sidokset olivat yksinkertaisia ja mahdollisesti kangaspuita ei ollut juurikaan⁹⁴. Toisaalta taas kuviomaailma kirjoituissa töissä oli rikas ja vaikuttava. Ensimmäisessä kokeilussa olikin kuviomaailman rikkauden takia tavoitteena saada kirjontakuvioiden kuviomaailmaa kangaspuissa sidonnan avulla. Tavoitteena oli kokeilla, saako sidoksella aikaiseksi tämän päivän kangaspuilla välineineen kirjailluista tekstiileissä olevaa neliön sekä vinoneliön muotoa ja henkeä yksinkertaisia sidoksia käyttäen, tässä kohtaa ristitoimikkaalla⁹⁵ (kuvat 25. ja 26.) sekä palttina- ja panamasidoksilla⁹⁶(kuvat 27.-29.).

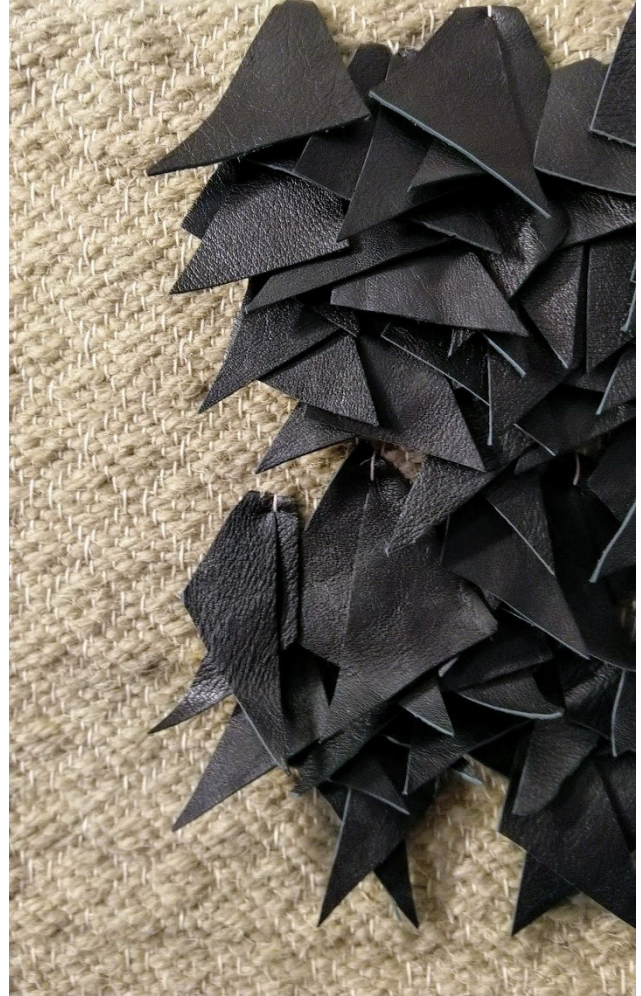
⁹² Willman& Forss 1996, 37.

⁹³ Willman& Forss 1996, 111-112.

⁹⁴ HL>PM 20.3.2019; Vahter 1944, 213.

⁹⁵ Toimikas on sidos, jossa loimi- ja kudelangat muodostavat diagonaalissa kulkevan toimiviivan ja tässä tapauksessa kärjellisellä niisinnällä kärkitoimikkaan.

⁹⁶ Panama sidos on palttinasta johdettu sidos, jossa loimilankoja ryhmittelemällä saadaan muodostumaan loimi- ja kudelangoista kuvioita.

Kuvat 25. ja 26. Aineiston kuviomaailman etsimistä kangaspuilla ristitoimikassidoksella sekä ryijyteknikalla nahasta leikatuilla nukilla. Kuvat Piritta Mettovaara.

Kuviomaailman kokeiluloimen⁹⁷ kuteet olivat trikoo-, nahka-, nailon-, villakangas-, moppilanka- sekä villakude, joista yhdessäkään kuvio ei kuitenkaan toistunut parhaalla mahdollisella tavalla, vaan kuvion muoto venyi ja meni kasaan, koska kuteen tiheys suhteessa loimen tiheyteen poikkesi liikaa. Pehmeästä ja paksusta villakangaskuteesta muodostui elävää helmimäistä struktuuria, joka kuitenkin ei vastannut haettua henkeä. Tumma villakangastakista leikattu kude toisti parhaiten kokeilussa olleista kuteista tavoiteltua ilmettä.

⁹⁷ Loimen materiaalina kalalanka (tex 30X6) tiheydellä 5, sidoksena kuusivartinen tasavaltainen ristitoimikassidos.

Kuidun poikkileikkauksen ja pituussuunnan muoto vaikuttavat siihen, miten valo heijastuu siitä. Kehräämättömän villakuidun pinta on suomumainen ja valo heijastuu sen pinnasta kimppuina eri suuntiin. Yksittäisen viimeistellyn langan tekstuuriin vaikuttavat kuidun ominaisuudet sekä kehrutekniikka sekä langan kierteen määrä. Pieni kierteen määrä jättää langan rakenteen löysäksi, jolloin kuidut ovat erillään toisista eivätkä muodosta yhtenäistä heijastuspintaa valolle ja runsas kierre rikkoo heijastuspinnan.⁹⁸

Mattovillalanka (kuva 26.) oli tähän loimen tiheyteen paras materiaali, koska sidoksen muodostama kuvio pysyi sopusuhtaisena rakenteeltaan. Mattovilla sisältää karvaa ja tekee langan tekstuurista epätasaisen, jolloin langan pintaan heijastuva valo hajoaa ja pinta imee valon itseensä. Näin vahvan struktuurin muodostava ristitoimikassidos menettää voimansa eikä toistu niin selväpiirteisenä kuin sileämmällä langalla toteutettu pinta. Huomioitavaa on myös se, että muotokieleltä kulmikas nukka heikentää sidoksessa olevan kuvion tehoa toisin kuin jos nukan muotokieli olisi pehmeämpi muodoltaan. Ryijyteknikalla nukitettu kuvioalue muodostuu vinoneliön muotoisista nahkapaloista, jotka on leikattu alareunasta auki. Nahka materiaalina on kiiltävä ja heijastaa valon itsestään hyvin. Ilmeeltään ristitoimikas on samantyyppinen kuin kuvan 9. ruusukas, joskin kuvan peite on tehty neljällä niisivarrella, kun kokeilu taas kuudella niisivarrella.

⁹⁸ Willman & Forss 1996, 115.

Kuvat 27. 28. sekä 29. Kuviomaailman hakemista kangaspuissa palttina- ja panamasidosten avulla. Kuvat Piritta Mettovaara.

Kudemateriaalina kuvien 27.-29. kokeiluissa oli neulomalla valmistettava EKO ontelokude, jonka pinta on rikkonainen saaden valon hajoamaan sen heijastuessa siihen. Yksittäisen kuteen väri siis samenee valon vaikutuksesta, mutta kudemateriaalin joustavuuden sekä panama-sidoksen mahdollistama kudelankojen tiheyden vaihtelun vuoksi tekstuurista muodostui mielenkiintoisia struktuureja, joissa löytyi yhtymäkohtia tavoiteltuun kuviomaailmaan. Kuitu, lanka lankatiheys sekä sidoksen rakenne muodostavat yhdessä tekstuurin, josta valo sekä heijastuu että hajoaa. Tekstuurin ollessa tasainen, sen pinnasta heijastuvan valon määrä on suuri, jolloin värit näkyvät puhtaina. Kun taas epätasainen pinta hajottaa siihen heijastuvan valon ja saa värit samenemaan.⁹⁹

⁹⁹ Willman & Forss 1996, 134.

Toisaalta taas, jos tekstuuri on hyvin voimakas, valo heijastuu sen sisällä pinnasta toiseen saaden aikaan värien näkymisen tummempina ja syvempinä ¹⁰⁰.

3.2 Matto

Maton ilmestymiselle ihmisen käyttöesineeksi on ollut ensisijaisesti sen merkitys tarve-esineenä. Mattoja on käytetty yleisesti lattialla käytön lisäksi makuupeitteinä, päiväpeitteinä, kuormien suojana sekä lämmikkeenä. Yhteiskuntarakenteen vakiinnuttua paikalleen asettuneelle kylä- ja kaupunkiyhteisölle se on merkinnyt lämmittävänä tekstiilinä käyttöarvoa mutta myös muita arvoja, kuten asuintilojen kaunistamisen. Yhteisöelämän kehittyessä maton käyttötarkoitus muuttui merkitsemään käyttöarvonsa lisäksi myös valtasuhteita yhteisössä. Matto, erityisesti itämainen matto yleistyi uskonnollisten tilojen sekä maallisten hallitsijoiden asuinsijojen koristuksena kuvaamaan omistajansa maallista tai hengellistä arvoa ja merkitystä.¹⁰¹ Erityisesti itämaisen maton omistajalle matto on edustanut tärkeitä ja hyvinkin arvokasta osaa omaisuudesta¹⁰². Ennen kirjoitustaidon kehittymistä kansat ovat ilmaisseet uskomuksensa, historiansa ja perimätietonsa symbolein ja värein mattoonsa¹⁰³. Meidän kulttuurissamme yleisen räsymaton historiaan liittyy myös historiallisia merkityksiä, lähinnä valmistajalleen tai käyttäjälleen henkilökohtaisia. Ne ovat olleet käyttäjiensä henkilökohtaista historiaa tuttujen tekstiilien muodossa.¹⁰⁴

Tutkielma taiteellisen osion kokeiluissa Vianan Karjalaan suuntautuneen matkan jälkeen syksyllä 2018 on nähtävissä matkan vaikutus prosessiin. Matkalla nähdyistä kudotuista tekstiileistä valtaosa oli mattoja, jotka on mahdollisesti

¹⁰⁰ Willman & Forss 1996, 136.

¹⁰¹ Nukari 1985, 26.

¹⁰² Nukari 1985, 29.

¹⁰³ Fokker 1979, 5.

¹⁰⁴ Hänninen & Mikkola 1998, 12.

kudottu kangaspuissa tai mattopirralla, jotka Lonkila mainitsi haastattelussa Haikolassa olleen¹⁰⁵.

Kuvat 30. ja 31. Raitarytmikokeilua Paanajärveltä "Hippa-Annin" talosta löytyneen räsymaton pohjalta. Kuvat Piritta Mettovaara

Tutkielman ensimmäinen mattokokeilu jäljittelee raitarytmiltään löytynyttä mattoa Vianan Karjalasta Paanajärveltä autoituneesta talosta, jossa oli asunut aiemmin asukas nimeltä "Hippa-Anni"¹⁰⁶. Talolle kulkiessa täytyi raivata polku

¹⁰⁵ HL>PM 21.3.2019; MH>PM 14.-15.8.2018. Lonkila 2006, 14.

¹⁰⁶ Tiedot Paanajärven asukkaista on peräisin siellä osittain asuvalta Tuula Karjalaisilta, joka on ollut mukana vaalimassa Paanajärven kulttuuriperintöä.

umpeen kasvaneen horsmapellon läpi. Talossa kaikki oli paikallaan asumisen jälkeen, vaikka talo oli ollut useamman vuoden tyhjänä. Talon tunnelmassa oli yhtä aikaa läsnä elämä sekä autius. Elämä oli pysähtynyt, mutta talon sisustus antoi ymmärtää, että se voisi jatkua koska tahansa.

Kuvat. 32. ja 33. Polku "Hippa-Annin" talolle raivattiin umpeen kasvaneen horsmapellon läpi. Talosta oli lähdetty, kuin sinne voisi palata milloin vain. Kuvat Piritta Mettovaara.

Visuaalisen kulttuurin monilukumallin tavoitteena on rakentaa representaatio tutkittavasta ilmiöstä ja tuoda se läsnäolevaksi¹⁰⁷. Koin tässä vaiheessa kutomani kokeilut hengeltään hailakoiksi ajatellen lähtökohtana ollutta vienankarjalaista tekstiiliperinnettä sekä koko kulttuuriperinnettä sekä matkalla nähty alueen tyypillinen muotokieli niin rakennuksissa kuin käyttöesineissä. Halusin hyödyntää opinnoissani saatua tietoa teknologian yhdistämisestä tekstiiliin ja sen avulla laajentaa tekstiiliin liitettäviä mahdollisuuksia. Tuoda matkalta esille muutakin kuin tekstiilin määriteltävissä olevat piirteet.

¹⁰⁷ Räisänen 2015, 83.

Kuvat. 34. ja 35. Toimikassidoksella valmistettu matto villakangas- ja nahkatakeista leikatuista kuteista sekä innoituksen taustalla ollut toimikasmatto Paanajärven kotiseutumuseolla. Kuvat Piritta Mettovaara.

Kudottujen mattojen sidoksissa löytyi poikkeavuutta yleisimmin esiintyneestä palttinasta Paanajärven kotiseutumuseossa olleessa toimikassidoksisessa matossa (liite 4 b.). Paanajärven kotiseutumuseossa olleen maton leveys on noin 66 senttimetriä ja väriraitojen leveys noin kolme senttimetriä. Loimen tiheys on poikkeuksellisen tiheä, seitsemän lankaa senttimetrillä ja loimen materiaalina pellava. Kuteena oli luultavimmin käytetty käytöstä poistettuja vaatteita. Kokeilun ominaisuudet mukailivat tällä hetkellä käytössä olleiden materiaalien ominaisuuksia eli käytössä olleiden vahvempien loimi-¹⁰⁸ ja kudemateriaalin¹⁰⁹ vuoksi tiheydet toteutetussa tekstiilissä olivat vähemmän kuin alkuperäisessä mallissa.

¹⁰⁸ Loimesta puolet oli kertaamatonta Bockens-rohdin Nel 6 lankaa (tex 280) ja puolet kerrattua Nordiska Karolin-valmistajan paksumpaa pellavaa (tex 125x4).

¹⁰⁹ Nahka- ja villakangastakeista leikatut kuteet.

Olen aiemmin käyttänyt Bare Conductiven valmistamaa kosketuslevyä yhdistettynä tekstiilimateriaaliin. Kosketuslevylle ladatut äänet aktivoituvat sen kapasitiivisten sensoreiden ollessa kosketuksessa sähköä johtavaan materiaaliin. Kyseinen teknologia on ollut toimiva aiemmin ryijyteknikalla toteutetussa tekstiilissä ja tässä tapauksessa testasin sen käyttöä viriöön syötettävän kuteen yhteydessä.

Toimikas-kokeiluun lisäsin villakangaskuderaitoihin kapasitiiviseksi sensoriksi sähköä johtavaa kangasta¹¹⁰ saadakseni siihen yhdistettyä Bare Conductiven valmistaman elektroniikan avulla moniaistista todellisuutta aineistonkeruumatkalta. Sähköä johtavassa kankaassa on erittäin pieni resistanssi eli se johtaa hyvin sähköä ja toimii hyvin yhdistettynä tekstiilimateriaalissa.

Kyseinen kapasitiivinen sensori ei toiminut tässä yhteydessä toivotulla tavalla. Yksi syy siihen mahdollisesti oli maton päälle astuttaessa sukka tai kenkä jalassa, kontakti sensoriin on heikompi kuin suoraan ihon ollessa kontaktissa siihen. Loimen tiheys oli myös ehkä syynä siihen.

¹¹⁰ Kankaassa on kuparia 23%, nikkeliä 20% ja polyesteriä 57 %.

Kuva 36. Kokeilu loimen rytmittämisestä tiheyden vaihtelulla syntyvästä raidoituksesta. Kuvat 37. ja 38. Kävelyllä Paanajärven kylänraitilla, jossa tienvierustaa reunustaa aitojenrivistö. Kuvat Piritta Mettovaara.

Yksi aineistosta nouseva mielenkiintoinen havainto oli loimilankojen rytmitys loimen tiheyttä vaihtelemalla, jota on nähtävillä Omin käsin-lehdessä¹¹¹. Vienalaisylien rakentamisessa tyypillistä on ollut pihojen ympäröiminen aitaamalla. Kylänraitia kävellessä tien vierustan muodostavat erityyyliset, pystyraitaiset aitarivistöt.

Koeloomi nro 4 saman pellava loimen mihin edellinen kokeilu oli kudottu uudelleen ja sain siihen loimilangoista muotoutumaan raitoja loimien tiheyden vaihtelulla. Sidoksena oli palttina ja kuteena ohueksi leikattu nahka sekä villakuteena

¹¹¹ Omin käsin-lehti 1942, 4-5; Omin käsin-lehti 1944, 39.

mattovilla ja villalanka, joka oli ohuempi kuin mattovilla mutta paksumpi kuin neulevillalanka. Kyseisessä kokeilussa on lisättyä kapasitiiviseksi sensoriksi sähköä johtavaa ohuehkoa lankaa, joka on kudottu villan kanssa kolmeen väriraitaan. Myös tässä kokeilussa oli samoja ongelmia, kuin edellisessä kokeilussa sähkön johtavuudessa, vaikka se tekstiilin ollessa kangaspuissa oli toimiva.

4. TULOKSET

4.1 Yhtenevät piirteet

Vienan Karjalan alueen kangaspuissa kudotuista sidoksen avulla muodostuneita tekstiileistä löytyi sidoksena palttinaa, toimikasta, ruusukasta sekä kudekuviollista¹¹² (liite 4b.), jota meillä kutsutaan pohjalaiseksi kilpikankaaksi¹¹³. Enemmistön aineistosta muodostaa palttina¹¹⁴, joka on käyttökelpoinen sidos moneen materiaaliin ja käyttötarkoitukseen. Palttina ei vaadi monimutkaisia välineitä, vaan syntyy yksinkertaisilla kaksivartisilla kangaspuilla, jollaiset olivat esillä niin Haikolan Etnokulttuurikeskuksessa sekä Karjala-museossa Uhtualla (kuva 40.) tai katossa/seinässä kiinniolevilla pirtapuilla (kuva 39.), jollaiset olivat esillä Haikolan Etnokulttuurikeskuksessa (vrt. Lonkila, Sparre)¹¹⁵. Kyseisillä välineillä on myös mahdollista tehdä punapöimintää, joka oli yleinen käsipaikkojen koristelutekniikka¹¹⁶.

¹¹² Kudekuviollisessa sidoksessa on kaksi kudejärjestelmää, joista toinen on pohjakankaan muodostavalle pohjakuteelle ja toinen kuvion muodostavalle kuviokuteelle.

¹¹³ Harjumäki 1995,115.

¹¹⁴ Lonkila 2006, 11; Kosmenko 1977.

¹¹⁵ HL>PM 20.3.2019; Lonkila 2006, 11; Sparre 1999,45; Blomstedt & Sucksdorff 1901, T.63.

¹¹⁶ Säppi & Oino 2010, 144,145; Lukkarinen & Heikkinen-Palo 1995, 26-27.

Kuva 39. Seinässä kiinni olevat pirtapuut Haikolan Etnokulttuurikeskuksessa. Kuva Armi Jokitalo. Kuva 40. Kaksivartiset yläluhalliset kangaspuut Karjala-museossa Uhtualla. Kuva Piritta Mettovaara.

Louis Sparre on matkoillaan Vian Karjalassa kuvaillut Vuokkiniemessä Vian Karjalassa majapaikassa olleita tekstiilejä, kuten riepumattoja ja valkeita liinoja¹¹⁷. Samalta matkalta löytyy maininta Lentiiran kylän Matokankaan torpan sisustuksen verhot, jotka on joko otetut tai kotona kudotut. Kertomuksissa mainitaan myös kangaspuut ja rukki naisten työvälineinä.¹¹⁸

”Ribuo djua”¹¹⁹ eli maavärein värjätyistä ohuista räsyistä raidalliseksi kudottu vuodepeitto on mainittu Tyyne-Kerttu Virkin kertoessaan työstään Aunuksen Karjalassa, jollainen näkyi myös Uhtuan Karjala-museossa (kts liite 5c).

Omin Käsin -lehti vuodelta 1942 esittelee Ateneumissa pidettyä Itä-Karjalaisten käsitöiden näyttelyä, jossa oli esillä myös kangaspuilla kudottuja tekstiilejä, jotka kaikki on valmistettu palttinasidoksella. Esillä on olleet pellavaisia patja- ja

¹¹⁷ Sparre 1892(1999), 123.

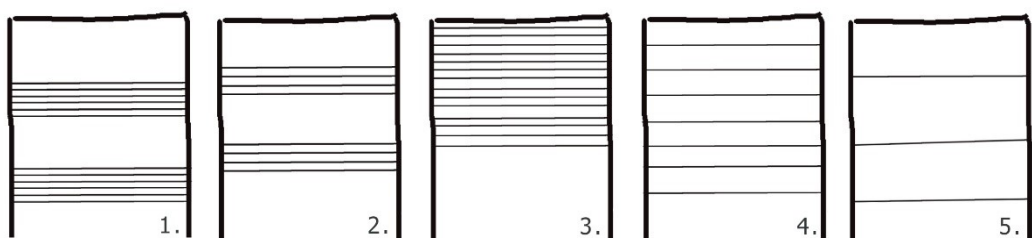
¹¹⁸ Tervonen 1999, 82-83.

¹¹⁹ Virkki 1989, 9.

hamekankaina käytettyjä kankaita sekä riepumattoja, joita on käytetty myös vuodepeittona ja työ- ja alushameina.¹²⁰

Aineiston mattojen raitarytmeistä hahmottui toistuvia piirteitä, jotka on esitetty kuvassa 41. Rytmityksistä löytyi yhtenevänä piirteenä se, että väiraidat eivät olleet tarkasti saman levyisiä eivätkä värit välttämättä toistuneet symmetrisesti koko matossa, vaan ne vaihtuivat kesken maton. Tästä voidaan päätellä matoissa käytettäneen saatavilla olevia materiaaleja, ei niinkään suunniteltua väritystä¹²¹. Mattojen raitojen värien käyttö yhden raidan sisällä näytti toistavan myös tiettyä kaavaa. Aineiston matot voidaan reunojen sitoutumisen perusteella olettaa kudottaneen yhdellä sukkulalla, jolloin yksi raita on selkeästi tietyn värinen. Materiaaleina tekstileissä oli pääasiassa luonnonkuidut pellava sekä villa.

Tekstiiliin materiaalina liitettävät arvot ovat yhä enemmän muuttuneet kestävämmälle pohjalle ja materiaalin kierrätys on jo lähes itsestäänselvyys. Tutkielma taiteellisen osiossa käytettiin materiaalina jo olevaa materiaalia, joka on hankittu kierrätettynä. Kierrätysmateriaalin käyttö ja ”tyhjistä nyhjäiseminen” on ollut tuttu tekemisen tapa myös Vienan Karjalassa¹²².

Kuva 41. Aineistosta löytyneiden mattojen erilaisia raitarytmityksiä.

¹²⁰ Omin käsin 1942, 4,5; Omin käsin 1944, 39.

¹²¹ MS>PM 14.15.8.2018.

¹²² HL>PM 21.3.2019; Kaukonen 1998, 111, 114.

4.2 Lentävä matto

Kuva 42. Teos *Lentävä matto* on moniaistinen kokonaisuus, johon kuuluvat interaktiivisen tekstiilin lisäksi valokuvia sekä äänimaailmaa Vienan Karjalaan suuntautuneelta aineistonkeruumatkalta. Kuva 43. Maton takaosa, jossa näkyy kuvio-osien kudemateriaaliin liitetty sähköä johtava kangas harmaina raitoina sekä teokseen kiinnitetty Bare Conductiven Touch board, jonka avulla teokseen saatiin moniaistisuutta äänimaailman avulla. Kuva 44. Teoksen sidoksen inspiraationa ollut kudekuvioellinen tekstiilin Haikolan Etnokulttuurikeskuksessa. Kuvat Piritta Mettovaara.

Taiteellinen prosessi lähti liikkeelle luonnoskirjamaisesti tulkiten aineiston kirjoituista teksteistä nousevaa kuviomaailmaa ja eteni siitä aineiston laajentuessa ja syventyessä tarkastelemaan kudotun tekstiilin yksittäisiä piirteitä. Prosessin edetessä Vienan Karjalaan tehdyn aineistonkeruumatkalta kerätty aineisto (myös valokuva ja videot) alkoi saada syvempää merkitystä analyysin syventyessä.

Asioiden sanallistaminen mielletään yleensä niiden käsitteellistämisenä, vaikka sanallistaminen saattaa vähintäänkin rajoittaa asioiden käsittämistä tai esittämistä. Visuaalisen monilukumallin ajattelun mukaan kuvallinen ja muu taiteellinen työskentely käsitetään sanallisen tulkinnan kanssa tasa-arvoiseksi käsitteellistämisen muodoksi. Moniaistisen monilukumallin kuvantulkinta tuo kaksitasoisen kuvantulkinnan, jossa visuaalisen kulttuurin tuotteita lähestytään kuvallisina narratiiveina ja tulkitaan tekemällä kuvia tai vastaava taiteellisen työskentelyn avulla.¹²³

Taiteellisen tutkimusprosessin lopputuloksena syntynyt moniaistinen interaktiivinen teos *Lentävä matto* on kudottu kudekuviollisella sidoksella (kuva 44.) yhdistäen siihen valokuvia sekä äänimaailmaa aineistonkeruumatkalta¹²⁴ Haikolan ja Paanajärven kylistä Vienan Karjalasta Venäjältä. *Lentävä matto* luo kokonaisuutena representaation vienankarjalaiseen kulttuuriin. Se on tutkielman aineiston pohjalta tehty tulkinta vienankarjalaisesta tekstiiliperinteestä sekä palasia vienankarjalaisesta kulttuuriympäristöstä.

Maton kuvioraitoja koskettamalla aktivoituvat teokseen *Bare Conductiven Touch board*-tekniikan avulla liitetyt äänet, joissa on välähdyksiä hetkistä aineistonkeruumatkalta sekä kosketus vienankarjalaiseen arkikulttuuriin. Tekstiilissä kudekuviollisiin alueisiin lisätyt sähköä johtavat kankaat toimivat kapasitiivisina sensoreina, joita koskettamalla aktivoituvat *Touch board*-tekniikkaan tallennetut äänet. Ensimmäisessä raidasta ylhäältä katsottuna on ääniä Paanajärven kylänraitilta. Ääniraidalla kuuluu kävelyä sekä moottorisahan

¹²³ Räsänen 2015, 182- 183.

¹²⁴ 13.-18.8.2018.

ääniä (kuva 37.). Toisessa raidassa on ääniä, jotka syntyvät kävellessä ihmisen korkuisen horsmapellon (kuva 32.) läpi. Kolmannessa raidassa kuullaan välähdys matkan aikana saadusta opastuksesta Haikolan Etnografisen keskuksen pitäjiltä Olga ja Miihkail Stepanovilta. Heidän omistautumisensa Vienan Karjalan kulttuurin säilymisen puolesta oli ihailtavaa. Neljännessä raidassa on puunhakkauksesta kuuluvia ääniä kuvan 16. pihapiirissä. Paanajärven kylässä työt hoidetaan edelleen enimmäkseen käsipelillä ja puunhakkaus kuuluu arkikulttuuriin ympäristössä. Allimaisen raidan äänet ovat Paanajärven kylään Kemijoen yli kuljettavan lossin moottorinääni. Kylään pääsee autolla ainoastaan kyseisellä lossilla, koska ainoa käytössä olevassa tieverkostossa oleva tie tulee joen vastarannalle. Kyseinen lossin moottori kuvastaa erinomaisesti arkea alueella. Se on enimmäkseen toimiva mutta vanhanaikainen eikä varmuutta sen toiminnasta ole. Se joko toimii tai sitten ei.

Luomalla moniaistinen kokonaisuus on mahdollisuus saavuttaa syvempi ja monipuolisempi representaatio, tuoda jokin ei paikalla oleva ilmiö läsnäolevaksi ja tehdä sitä näkyväksi. Teoksen tekoprosessissa läsnä olivat vahvasti kokemukset aineistonkeruumatkasta; välähdyksen omaiset kirkkaat hetket autenttisen aineiston äärellä.

Teoksessa liikutaan ajallisesti monella tasolla. Läsnä ovat niin vienankarjalainen tekstiilihistoria tutkimusaineiston kautta kuin nykyaika teoksen äänimaiseman avulla tuodun arkipäivän kuvausten tasolla. Teoksen toteutustavassa on mukana nykyhetkeä, mutta myös otettu katsaus tekstiilin tulevaisuuteen.

4.3 Kudotut-näyttely

45.-48. Kudotut-näyttelyssä Lapin yliopiston Lyhtygalleriassa 28.1.-13.2.2020 oli esillä tutkielman taiteellisen osion lopputulos moniaistinen kommunikoiva teos *Lentävä matto*, jonka kuvio-osia koskettamalla pääsi matkalle Vienen Karjalaan yhdessä äänimaailman ja esillä olleiden valokuvien kautta. Esillä oli myös osa taiteellisen prosessin kokeiluista.

Taiteellinen osio huipentui tutkimusprosessia esittelevään *Kudotut*-näyttelyyn Lapin yliopiston Lyhty-galleriassa 28.1.-13.2.2020, jossa oli esillä tutkielman taiteellisen osion lopputulos moniaistinen kommunikoiva teoskokonaisuus *Lentävä matto* sekä osa taiteellisen prosessin kokeiluista (kuvat 45.-48.). Näyttely itsessään ei tuottanut tutkimusta ajatellen lisätietoa, mutta oli oleellinen osa tutkielman aiheen näkyväksi tekemistä. Näyttelyssä kävijöillä oli mahdollisuus yhdessä *Lentävä matto*-teoskokonaisuuteen kuuluvien tekstiiliteoksen, kuvien ja äänimaiseman kanssa päästä vierailemaan vienankarjalaiseen maisemaan.

Näyttelyssä on esillä myös tutkimusprosessin aikana kudottuja kokeiluja. Näyttelyyn valikoitui kokeiluista esille värimaailmaltaan sekä piirteiltään näyttelyn kokonaisuuden kannalta toimivat teokset. Lyhty-galleria on suhteellisen pieni tila, johon suurin huomio haluttiin *Lentävälle matolle*.

Näyttelyvierailta tulleen kommentoinnin perusteella teoksen moniaistisesti toteutettu representaatio vienankarjalaisesta tekstiiliperinteestä -sekä kulttuurista oli toimiva ja toi läsnäolevaksi tutkitun ilmiön.

Lentävä matto-teoskokonaisuus oli näyttelyssä esillä seinällä, vaikka se alun perin oli suunniteltu lattialla esitettäväksi. Lähtökohtana tekstiilin lattialle näytteille asetettavaksi oli se, että matto voisi lennättää katsojan muihin maailmoihin hänen matolla seistessään. Tekniikan toimivuuden varmistamiseksi teos kuitenkin päätyi seinälle esille.

5. LOPUKSI

Tutkielmaa tehdessäni olen pohtinut paljon taiteellisen tutkimuksen luotettavuutta ja laatua. Onko mahdollista tuottaa toistettavaa tutkimusta, kun tuloksena on oman taiteellisen prosessin tuote? Hannula, Suoranta & Vaden pohtivat teoksessaan *Otsikko uusiksi-taiteellisen tutkimuksen suuntaviiva* taiteen ja tieteen yhdistämistä sekä kokemuksen hyödyntämistä tieteen teossa. He kirjoittavat, että tutkimuksessa on kiinnitettävä erityistä huomiota tutkimuksen metodologialle ja tutkimuksen teon järjestelmälliselle toteuttamiselle, kun tutkimukseen liittyy tiiviisti tutkijan oma taiteellinen toiminta. Heidän mukaansa haasteena on kokemuksellisen aineiston läpinäkyväksi tekeminen ja yleiseen käyttöön saatavaksi mutta silti säilyttää siinä oleva ainutkertaisuus.

Tieteen ja taiteen kentällä tulosten mittaamiselle ei ole olemassa yhteisiä mittareita, joten niiden yhdistäminen ei ole helppoa. Tämän vuoksi usein tutkimuksen tieteellinen ja taiteellinen osio erotetaan toisistaan, jota Hannula, Suoranta & Vaden eivät suosittele. He ehdottavatkin taiteellisen metodologian kehittämistä siten, että työ voi olla niin tieteellisessä kuin taiteellisessa mielessä onnistunut. He ottavat käyttöön käsitteet kokemuksellinen demokratia ja metodologiset yltäkylläisyydet.¹²⁵

Käsitteiden aito ja alkuperäinen määrittäminen on haastavaa ja niitä määriteltäessä tulee eritellä, tavoitellaanko aidosti alkuperäistä vai jonkinlaista taetta oikeasta ja hyväksyttävästä.¹²⁶ Käsitteet vienankarjalaisesta ja karjalaisesta kulttuurista yleensäkin on määritetty pitkälti suomalaisen taiteen kultakaudeksi kutsuttua ajanjaksoa¹²⁷, jolloin tapahtui myös suomalaisen kansallistunteen herääminen. Tutkielman aineiston keräämisessä kysymyksenä itselle tutkijana oli, että näenkö kaikenlaisen aineiston vai etsinkö vain jotain oletettua.

¹²⁵ Hannula, Suoranta & Vaden 2003, 13.

¹²⁶ Luutonen 2007, 159.

¹²⁷ Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Aiheesta jäi paljon tutkittavaa ja aineistoa tavoittamatta erityisesti Venäjän museoissa. Laajemmalla aineistolla, erityisesti Karjalan tasavallan kansallisen museon arkistoissa sekä Pietarin Etnografisessa museossa, tutkielman tutkimustulokseen saisi lisää vakuuttavuutta sekä aiheeseen voisi löytyä uutta näkökulmaa. Tällä aineistolla ja tutkimuksen määrällä sai käsityksen, että Karjalan alueen eri osien tekstiiliperinteestä löytyy poikkeavuutta.

Tutkielman aineistonkeruuprosessi on ollut ajallisesti pitkä ja monivaiheinen. Aineisto on hajallaan, mutta sitä on olemassa. Tutkielman aineiston laajuuden ovat mahdollistaneet hyvät yhteistyötahot. Suomen Kansallismuseolta olen saanut haluamaani aineistoa kokoelmista tarkasteltavaksi sekä asiantuntevaa opastusta aiheesta amanuenssi Anna-Mari Immoselta. Tutkielman aineistonkeruumatkoja Venäjälle ovat tukeneet Karjalan Sivistysseura sekä Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseura.

Lähdeluettelo

Painamattomat lähteet:

Opinnäytetyöt

Metsävainio, Ida-Lotta, 2015. Oi maamme: Suomalaisen kansankulttuurin ja kalevalaisuuden innoittama painokangasmallisto. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Taiteiden tiedekunta. Rovaniemi.

Lackman, Kaisa, 2014. Luotoksia: Etupistokirjonta taiteellisen työskentelyn menetelmänä sekä karjalaisen perinteen jatkajana. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopisto. Taiteiden tiedekunta. Rovaniemi.

Jaatinen, Tanja, 2012. KARJALAISUUS, KARJALAINEN KÄSITYÖPERINNE JA KULTTUURIPERINTÖOPETUS: Käsitöitä opettaneiden opettajien muistoja. Pro gradu-tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Savonlinna.

Arkistot ja näyttelyt

Haikolan Etnokulttuurikeskus, Haikola. 2018.

Karjala-museo, Uhtua. 2018.

Paanajärven kotiseutumuseo, Paanajärvi. 2018.

Yksityiset talot /Hippannin talo, Paanajärvi. 2018.

Karjalan tasavallan kansallinen museo, Petroskoi. 2019.

Kizhin museon arkisto, Petroskoi. 2019.

Kizhin ulkomuseo, Kizhi. 2019.

Haastattelut ja suulliset tiedonannot

Miihkali Stepanov MS> PM. Haastattelut Piritta Mettovaara. Haastattelu 14.-15.8.2018. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Helena Lonkila HL> PM. Haastattelut Piritta Mettovaara. Haastattelu 21.3.2019. Muistiinpanot tekijän hallussa.

Painetut lähteet

Anttila, P., 2000. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta: Taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet. 3. painos. Akatiimi. Hamina.

Anttila, P., Kataikko, M., & Tenkama, P., 2005. Ilmaisuu, teos, tekeminen ja tutkiva toiminta. Akatiimi. Hamina.

Arlander, A., 2007. Yksityisestä julkiseksi. Teoksessa: Pitkänen, R. Taiteilija tutkijana, tutkija taiteilijana. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. 131-157.

Degerman, J., 2018. Säteitä loistetta kajoa: Aarteita ja ilmiöitä kultakaudelta. Kirjokanta oy. Helsinki.

Eskola, J., Heikkinen, H. L. T., Ilmonen, K., Kiviniemi, K., Laine, T., Rajala, R., 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 2, näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä.

Fokker, N., Hardie, A. & Lahti, T. 1979. Itämaiset matot tänään. WSOY. Juva.

Gillow, J. & Sentance, B. (1999). World textiles: A visual guide to traditional techniques. Thames & Hudson. London.

Granö, P., Granö, P., Keskitalo, A. K., & Ronkainen, S. 2013. Visuaalisen kokemus: Johdatus moniaistiseen analyysiin. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi.

Haikolan Etnokulttuurikeskus 2018.

<http://www.ortjostepanov.ru/index.php?site=etnokulttuuri&lang=fi> luettu 4.8.2018

Hannula, M., Suoranta, J., & Vadén, T. 2003. Otsikko uusiksi: Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat. Eurooppalaisen filosofian seura. Tampere.

Harjumäki, U., & Harjumäki, U. 1988. Kankaankutojan sidosoppi. 2. painos. Otava. Helsinki.

Hildén, M., Priha, P., Kaartinen, H., Issakainen, T., Pietarinen, H., Aula, P. 2007. Ryijyistä kyborgeihin: Tekstiili- ja vaatetusalan muotoilututkimusta luomassa. Lapin yliopisto. Rovaniemi.

Hämeenaho, P., Hämeenaho, P., & Koskinen-Koivisto, E. 2018. Moniulotteinen etnografia. 2. painos. Ethnos ry. Helsinki.

Hänninen, K., Berg, T., Hänninen, U. & Mikkola, A. 1998. Mattojuttu: Mattoja tuvasta parketille, porstuasta parvekkeelle. Kul med mattor: mattor för koja och slott, köksgolv och parkett. Edita. Helsinki.

Ingarden, R., Gadamer, H., Dufrenne, M., Luoto, M., Seppä, A., Lehtinen, M., 2000. Elämys, taide, totuus: Kirjoituksia fenomenologisesta estetiikasta. Yliopistopaino. Helsinki.

Karjalan liitto ry 2018.

<https://www.karjalanliitto.fi/karjalaisuus/siirtokarjalaisuus/historia.html>. Luettu 21.1.2018.

Kaukonen, T., 1998. Kynnära pohjaa, kortteli raitaa: Riepukudonnaiset ja perinteiset lattiamatot. A cubit of ground and a quarter of stripe: Rag weaves and traditional floor mats. Akatiimi. Helsinki.

Klinge, M., 2011. Lyhyt suomen historia 2. painos. Otava. Helsinki.

Komarova, S.V., 2000. Teoksessa Lonkila, H., Meriläinen, A., & Nissinen, M. Rihma, elämän lanka. Oulun yliopisto. Kajaani. 103-112.

Konkka, A. 1999. Teoksessa Lonkila, H., & Meriläinen, A. Rihma-aineksia. Oulun yliopisto. Kajaani. 35-60.

Kosmenko, A. P. 1977. Karel'skoe narodnoe iskusstvo. Karjalan kansantaidetta: Izobrazitel'noe tvorčestvo. Petrozavodsk: Karelia; Карелия.

Kupiainen, T., & Kupiainen, T., 2004. Käsillä tehty. Edita. Helsinki.

Lonkila, H., & Meriläinen, A., 1999. Rihma-aineksia. Oulun yliopisto. Kajaani.

Lonkila, H., Meriläinen, A., & Nissinen, M., 2000. Rihma, elämän lanka. Oulun yliopisto. Kajaani.

Lonkila, H., & Pollari, O. 2006. Tekstil'nye izdeliâ ručnoj raboty severo-zapadnoj karelii rossii = tekstiilikäsitöitä venäjän luoteis-karjalasta. Kustannuspaikka tuntematon CID.

Lukkarinen, A. 1982. Käspaikka = the karelian ritual cloths. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Lukkarinen, A., & Heikkilä-Palo, L., 1995. Käspaikat: Pyhäiset pyyhkiet. Valamon luostari. Heinävesi.

Luutonen, M. 1997. Kansanomainen tuote merkityksenkantajana: Tutkimus suomalaisesta villapaidasta. Akatiimi. Jyväskylä.

Luutonen, M. 2007. Tuotesuhteita: Pohdintoja ihmisistä ja tuotteista. Akatiimi. Hamina.

Metsämuuronen, J. 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Methelp. Helsinki.

Möttölä, M. & Kalliokoski, M. 2005. Rohkeutta vai nihkeyttä? Suomalaisen kansallistunteen ja globalisaation suhde. Maahenki. Helsinki.

Niemine, O., Sallinen, J. & Sitomaniemi, A. (1999) Vienan runokylät. Elvytys.
<http://www.juminkeko.fi/viena/elvytys.html> luettu 4.10.2019

Nieminen, Sallinen & Sitomaniemi, 1999. <http://www.juminkeko.fi/viena/haikola.html>.
[Luettu 10.9.19](#)

Nukari, M. 1985. Itämaiset matot. Gummerus. Jyväskylä.

Ockenström, L. 2012. Teoksessa: Waenerberg, A., & Kähkönen. Taidetta tutkimaan: Menetelmiä ja näkökulmia. Kampus Kustannus. Jyväskylä. 211-230.

Pesonen, M., & Westermarck, H., 2004. Suomen kansa - mistä ja mikä? Helsingin yliopisto, vapaan sivistystyön toimikunta. Helsinki.

Räsänen, M., 2015. Visuaalisen kulttuurin monilukukirja. Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Helsinki.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 21.01.2020.

Sparre, L., & Lehtonen, J., 1999. Kalevalan kansaa katsomassa: Muistiinpanoja kauko-karjalanretkeltä v. 1892 (3. p. ed.). Kainuun museo- ja kotiseutuyhdistys. Kajaani.

Stepanov, M. <http://www.ortjostepanov.ru/index.php?site=etnokulttuuri&lang=fi>
[luettu 4.8.2018](#)

Sucksdorff, V., & Blomstedt, Y., 1901. Suomen muinaismuistoyhdistys: Karjalaisia rakennuksia ja koristemuotoja keskisestä venäjän karjalasta. Otava. Helsinki.

Suomalaisen kirjallisuuden seura.

<http://neba.finlit.fi/kalevala/index.php?m=81&s=82&l=1> luettu 12.2.2020

Säppi, L., & Oino, L., 2010. Käspaikka: Muistiliina. Maahenki. Helsinki.

Tahvanainen, A., & Pajarinen, M., 2014. Älykankaita & kukkamekkoja: Suomalainen tekstiiliteollisuus globalisaation ristiaallokossa. Taloustieto. Helsinki.

Tervonen, P., 1999. Teoksessa Rihma-projekti, Lonkila, H. & Meriläinen, A. 1999. Rihma-aineisia. Oulun yliopisto. Kajaani. 79-90.

Tuomi, J., & Sarajärvi, A., 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki.

Virkkimuseo.Tyyne-Kerttu Virkki 1907-2000. <https://www.virkkimuseo.com/virkin-elamaa>. Luettu 12.12.2019.

Virkki, T-K, 1984. Itse tuon sanoiksi virkki. 2, Tyyne-Kerttu Virkki -säätio 1981-1982. Tyyne-Kerttu Virkki -säätio. Kustannuspaikka tuntematon.

Virkki, T-K, 1987. Itse tuon sanoiksi virkki. 3, Tyyne-Kerttu Virkki -säätio 1983-1986: Karjalan kannaksen perinteitä. Tyyne-Kerttu Virkki -säätio. Kustannuspaikka tuntematon.

Virkki, T-K, 1989. Itse tuon sanoiksi virkki. 4, Itä-karjalan käsitöiden ja kylien perinteellistä kauneutta: Aunus – Viena. Tyyne-Kerttu Virkki -säätio. Kustannuspaikka tuntematon

Virkki, T-K, 1992. Itse tuon sanoiksi virkki. 1, Tyyne-kKerttu virkki -säätio 1978-1980.Tyyne-Kerttu Virkki -säätio. Kustannuspaikka tuntematon.

Virkki, T-K, 1993. Itse tuon sanoiksi virkki. 5, Tyyne-Kerttu Virkki-säätio, 1987-1992: Kansainvälisyyttä = internationalism. Tyyne-Kerttu Virkki -säätio. Kustannuspaikka tuntematon.

Vahter, Tyyne, 1944. Itä-Karjalan kansanomaisista käsitöistä. Muinaista ja vanhaa Itä-Karjalaa. Tutkielmia Itä-Karjalan esihistorian, kulttuurihistorian ja kansan kulttuurin alalta. toim. Suomen muinaismuisto yhdistys. Kustannuspaikka tuntematon.

Varto, J., & Nykänen, P., 2017. Taiteellinen tutkimus: Mitä se on? kuka sitä tekee? miksi? Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu. Helsinki.

Willman, L., & Forss, M., 1996. Kudontakirja. Taideteollinen korkeakoulu. Helsinki.

Aikakausilehdet

Omin käsin 4/1942, 4-5.

Omin käsin 3/1944, 39.

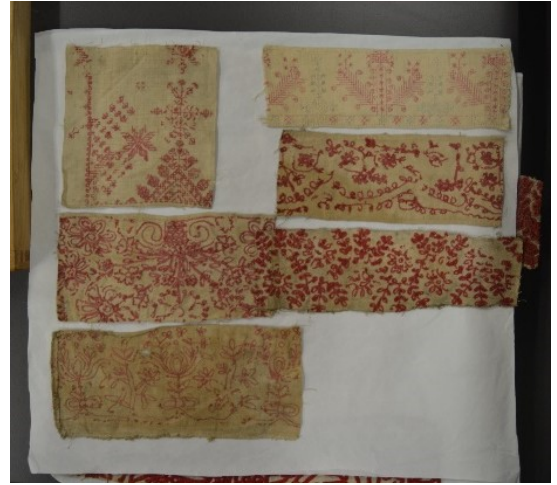
Liitteet

Liite 1. Kuva toimikaskudonnasta Karjalan tasavallan kansallinen museo 24.9.2019.

Kuva Piritta Mettovaara.

Liite 2a. Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaisen kokoelman tilkkunäytteitä
hankintaerästä SU4521. Kuvat Piritta Mettovaara.

Liite 2b. Suomen Kansallismuseon suomalais-ugrilaisen kokoelman tilkkunäytteitä
hankintaerästä SU4522. Kuvat Piritta Mettovaara.

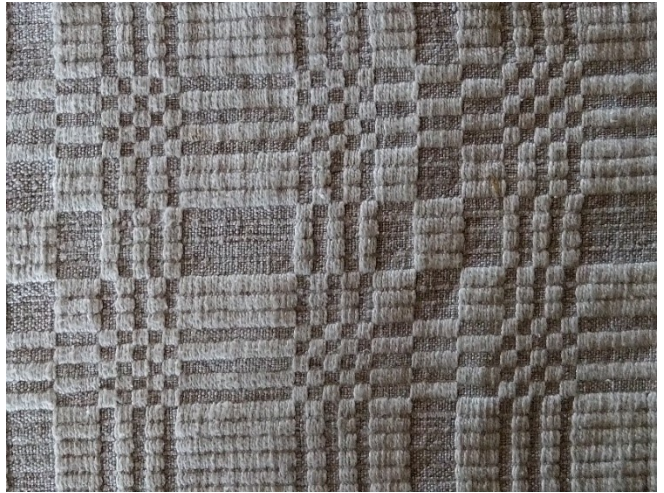

Liite 3. Kainuun RIHMA-aineiston kudottuja tekstiilejä. Kuvat Piritta Mettovaara.

Liite 4a. Haikolan Etnografisen keskuksen kudottuja tekstiilejä. Kuvat Piritta Mettovaara.

Liite 4b. Paanajärven kudottuja tekstiilejä. Kuvat Piritta Mettovaara.

Liite 4c. Uhtuan Karjala-museon kudottuja tekstiilejä. Kuvat Piritta Mettovaara.

